

Szauer Csilla – Gombkötő Andrea – Fehér Ildikó – Lakatos Péter –
Nagy Zsuzsa Anita – Páter Tünde – Perjés Beatrix – Schüttler Tamás –
Simonics Benjámin – Szentkatolnay Miklós

Képzés és komplex rehabilitáció a fogyatékos emberek társadalmi integrációjának támogatásáért

A fogyatékos embereket az ENSZ különböző dokumentumai értelmében ugyanazok a politikai, polgári, gazdasági és szociális jogok illetik meg, mint a nem fogyatékos társaikat (ENSZ, 2006). A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítványnál (FSZK) misszióknak tekintjük, hogy tevékenységünkkel ezeknek a jogoknak az érvényesítéséhez járjunk hozzá. Alapítónk a Magyar Köztársaság Kormánya. Közel tízéves múlttal rendelkezünk a fogyatékosügy területén. Kuratóriumunk az alapító képviseletében eljáró esélyegyenlőség előmozdításáért felelős miniszter által felkért szakemberekből áll.

BEVEZETÉS

Szakmai programjaink megvalósítása során, a fogyatékosügy minél szélesebb körű társadalmi elfogadottsága érdekében és a „semmit rólunk, nélkülünk” elv alapján szorosan együttműködünk a fogyatékos személyek érdekvédelmi és szakmai szervezeteivel, hazai és nemzetközi szakembereivel, intézményeivel.

Ebben a tanulmányban azt az egységes szakmai fejlesztési koncepciót, valamint a hozzá kapcsolódó innovációkat mutatjuk be, különös tekintettel a képzési fejlesztésekre, amelyek a fogyatékos emberek társadalmi integrációját segítik elő.

A FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK ESÉLYEGYENLŐSÉGÉÉRT KÖZALAPÍTVÁNY SZAKMAI FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJÁNAK KERETEIRŐL

Az FSZK átfogó célja a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének, társadalmi integrációjának és komplex (re)habilitációjának elősegítése, a komplex rehabilitációban közreműködők tevékenységének összehangolása. Célunk továbbá a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók, a fogyatékos hallgatók ellátásában közreműködő intézményrendszer tervszerű fejlesztése, a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók nevelését, oktatását szolgáló pedagógiai programok, illetve a fogyatékos hallgatók oktatását is elősegítő megoldások, eljárások kifejlesztése.

Szakmai fejlesztési koncepciónk kialakításakor egyaránt figyelembe vettük a nemzetközi és hazai szakmapolitikai környezetet és az ebből származó elvárásrendszert is. Ezek közül a dokumentumok közül fontosságuk és hatásuk okán a következőket emeljük ki. (FSZK, 2010).

EMBERI JOGI ASPEKTUS ÉS ELVÁRÁSRENDSZER: EGYEZMÉNY A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEK JOGAIRÓL

A *Fogyatékossgal élő személyek jogairól* szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó *Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetését tartalmazó 2007. évi XCII. törvény* azt a célt tűzi ki, hogy a fogyatékos emberek számára biztosítsák valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő mértékű gyakorlásának a lehetőségét, miközben tiszteletben tartják emberi méltóságukat.

A dokumentum igazi paradigmaváltást jelent a fogyatékosügyben, mely szerint a fogyatékos emberek már nem jótékonykodás „tárgyai”, akikről az őket körülvevő világ gondoskodik, hanem jogok birtokosai, közösségeik aktív tagjai, akik képesek a saját életükkel kapcsolatos döntések meghozatalára. Az egyezmény a fogyatékossg fogalmát széleskörűen definiálja, így a klasszikus fogyatékossgok mellett ráirányítja a figyelmet az egészségkárosodott emberek igényeire is. A dokumentum leírja azokat a területeket is, ahol a csatlakozó államoknak jogalkotási vagy a megvalósulást segítő egyéb feladataik lehetnek. Ilyen feladatok:

- a tudatosság növelése,
- a hozzáférhetőség,
- az élethez való jog,
- vészhelyzetek és humanitárius szükségállapotok,
- a törvény előtti egyenlőség,
- az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés,
- a személy szabadsága és biztonsága,
- a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma,
- mentesség a kizsákmányolástól, erőszaktól és visszaélésektől,
- az egyén integritásának védelme,
- a mozgásszabadság és az állampolgárság szabadsága,
- önálló életvitel és a közösségbe való befogadás,
- személyes mobilitás,
- a véleménynyilvánítás és a szólás szabadsága, valamint az információhoz való hozzáférés,
- a magánélet tiszteletben tartása,
- az otthon és a család tiszteletben tartása,
- oktatás,
- egészségügy,
- rehabilitáció és rehabilitáció,

- munkavállalás és foglalkoztatás,
- megfelelő életszínvonal és szociális védelem,
- a politikai életben és közéletben való részvétel,
- a kulturális életben, üdülési, szabadidős és sporttevékenységekben való részvétel.

GAZDASÁGI ASPEKTUS ÉS ELVÁRÁS RENDSZER: A LISSZABONI CÉLKITŰZÉSEK ÉS AZ EU 2020 STRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSA

Az Európai Unió tagállamai 2000 márciusában, Lisszabonban azt a célt tűzték ki maguk elé, hogy a közösség országai 2010-re a világ egyik legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő tudásalapú gazdasági térségévé válnak, ahol nagyobb számú és jobb minőségű munkahelyeket teremtenek, valamint ahol erős a társadalmi kohézió és a hátrányos helyzetű csoportok számára esélyegyenlőséget biztosítanak. Ennek a célnak az eléréséhez természetesen nemcsak a gazdasági élet és a foglalkoztatáspolitikai területén volt szükséges intézkedések meghozatalára és változások elindítására, hanem alapvetően át kellett alakítani az oktatás, a képzés és a szociális szolgáltatások teljes rendszerét. Annak ellenére, hogy ezt a fajta modernizációt minden tagállamnak saját hatáskörében kellett elvégeznie, a Tanács és az Európai Bizottság kijelölte és nyilvánosságra hozta azokat a közös irányokat, valamint akcióprogramokat (COMMISSION, 2005), amelyek az említett területen foglaltak meg feladatokat, tennivalókat a közösség egésze számára.

A 2009-ben kidolgozott, a Közösség jövőképét felvázoló EU 2020 stratégia elsődleges célja közösségek fenntartható növekedésének a biztosítása a 2009. év súlyos gazdasági és pénzügyi válságát követő időszakban (BAROSSO, 2010). Az Európai Bizottság álláspontja szerint a válságot követően új, fenntartható szociális piacgazdaságra kell áttérnie az Európai Uniónak, ahol a jólét forrása az innováció és az erőforrások hatékonyabb és környezetbarát felhasználása. Ezeknek a folyamatoknak legfontosabb előfeltétele pedig a tudás.

A dokumentum alapján a közösségi szintű és tagállami szakmapolitikáknak erősíteniük kell a társadalmi kohéziót, reagálniuk kell a munkanélküliség kérdésére, és ösztönözniük kell a társadalmi befogadást. Ehhez szükséges a tagállami oktatáspolitikák és foglalkoztatáspolitikák, valamint a hozzájuk kapcsolódó struktúrák újragondolása (EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2009).

Az EU 2020 stratégia három területen irányoz elő tennivalókat, melyek közül kettő különösen közvetlenül kapcsolódik a fogyatékos emberek társadalmi integrációjának ügyéhez.

- A gazdasági növekedés tudáson és innováción alapul. Ez azt jelenti, hogy a tagállamoknak növelniük kell a kutatás-fejlesztési (K+F) kapacitásukat és az innovációs teljesítményüket, valamint jobban ki kell használniuk az infokommunikációs technológiák előnyeit, és létre kell hozniuk a közös digitális piacot.
- Befogadó és magas foglalkoztatási szintű társadalom megteremtése, ahol érvényesül a *Flexicurity* elve¹. A dokumentum ajánlásai szerint olyan képzési és munka-

¹ Több és jobb munkahelyet a rugalmasság és a biztonság révén, az Európai Bizottság 2007 júniusában elfogadott állásfoglalása

erő-piaci környezetet kell teremteni, ahol az emberek elsajátíthatják azokat a kompetenciákat, amelyek az újonnan megjelenő munkakörök betöltésére teszik alkalmassá őket.

- Szükség van egy Új Munkaerő-piaci Program, Agenda megalkotására, amely lehetővé teszi az egész életen át tartó tanulás lehetőségéhez való egyenlő esélyű hozzáférést, valamint az átlagostól eltérő tanulási képességű tanulók, hallgatók sikeres boldogulását az oktatási rendszerekben. Fontos cél, hogy találkozzon a munkaerő-piaci kereslet és kínálat, és elháruljon minden akadály a munkaerő szabad áramlása előtt.

MIT SZERETNÉNEK A FOGYATÉKOS EMBEREK, AVAGY A „SEMMIT RÓLUNK NÉLKÜLÜNK!” ELV ALKALMAZÁSA

Az EU 2020 Stratégiához, valamint az Európai Unió 2003–2010 időszakra vonatkozó Fogyatékosügyi Akciótervéhez (COMMISSION, 2007) kapcsolódóan az Európai Fogyatékosügyi Fórum kezdeményezte egy új, egységes, uniós szintű fogyatékosügyi dokumentum megalkotását. A 2011–2021 időszakra vonatkozó Európai Fogyatékosügyi Koncepció elsődleges célja, hogy a fogyatékosügy minden területén hosszú távú és konzisztens irányt mutasson a tagállamoknak (EDF, 2009). A Fogyatékosügyi Koncepció tervezett prioritásai a következők:

- Egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása mindenki számára az oktatás területén, különös tekintettel a támogató környezet megteremtésére, figyelembe véve a speciális nevelési szükségletből adódó igényeket. Kiemelt területként kezelendő a korai életszakaszban megvalósuló oktatáshoz való jog biztosítása.
- Egyenlő bánásmód és egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása mindenki számára a foglalkoztatás területén, különös tekintettel a szakképzésre, a nyílt munkaerő-piaci elhelyezkedésre, a munka, a munkahely megtartására és a munkakörnyezet ésszerű átalakítására, valamint a korrekt bérezésre és karrierpolitikára.
- Olyan szociális védelmi intézkedések bevezetése, amelyek megóvják a fogyatékos embereket az elszegényedéstől. Ez jelentheti az adózási rendszerek átalakítását éppúgy, mint az egyenlő eséllyel hozzáférhető környezet megteremtését szolgáló befektetéseket, beruházásokat.
- A tagállamok társadalombiztosítási és szociális szolgáltatási rendszereinek összehangolása annak érdekében, hogy azok elősegítsék a fogyatékos munkaerő szabad áramlását.
- A fogyatékos emberek önálló életvitelének elősegítése olyan szociális szolgáltatási megoldások bevezetésével, amelyeket a fogyatékos emberek és családjaik lakóhelyükön vehetnek igénybe. Ilyenek például a személyi segítséghez való hozzáférés biztosítása.
- A közös piacon belül olyan egységes szabályozók és tervezési követelmények érvényesítése, amelyek biztosítják különféle termékekhez és szolgáltatásokhoz, a közlekedéshez, az épített környezethez és az információhoz való egyenlő esélyű hozzáférést.

Összefoglalóan elmondható, hogy a fentiekre építve koncepciónk négy fontos szakmai területet foglal magába, melyek a közalapítványt mint komplex fogyatékosügyi tudásközpontot definiálja:

- A *K+F+I² funkció megerősítése*, ahol a felmérések tényadataira alapozzuk a fejlesztéseket, melyek így valós igényeket elégítenek ki a nemzetközi és hazai elvárásrendszerből következő öt nagy rehabilitációs területen (orvosi, elemi, képzési, foglalkozási és szociális rehabilitáció).
- Az *FSZK mint akkreditált felnőttképzési központ megerősítése*, annak érdekében, hogy a szolgáltatásfejlesztések során felmerülő humán erőforrás mind a közalapítványon belül és azon kívül rendelkezésre álljon.
- Az *FSZK tudásközponttá alakítása*, mely K+F+I szolgáltató szervezetként szakmai módszertani fejlesztéseket kezdeményez és működtet itthon és külföldön.
- Az *FSZK lobbieréjének tudatos erősítése* hagyományos és új partnereink tekintetében, amely így a forrásteremtés, a hálózatosodás oldaláról ad ösztönzést a fejlődéshez.

Ezek közül a szakmai területek közül a következőkben az első hármat – mint a képzési rehabilitáció szempontjából releváns mérföldköveket – ismertetjük részletesen. Az egyes témaköröket igyekeztünk úgy kifejtetni, hogy bennük a komplex rehabilitáció területei, valamint a közszolgáltatásokhoz történő egyenlő esélyű hozzáférés biztosításának lehetőségei egyaránt helyet kapjanak.

K+F+I KEZDEMÉNYEZÉSEK: TÉNYALAPÚ TERVEZÉS TUDÁS- ÉS SZOLGÁLTATÁSFEJLESZTÉS MEGALAPOZÁSÁHOZ

Az elmúlt évek fogyatékosügyi felmérései közül a rájuk épülő képzési szolgáltatásfejlesztési innovációk szempontjából meghatározó programokat emeljük ki itt, a teljesség igénye nélkül. Minden egyéb FSZK kutatási dokumentum letölthető a közalapítvány hivatalos honlapjáról (www.fszk.hu).

A SIKET GYERMEKEK KÉTNYELVŰ OKTATÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI CÍMMEL FOLYTATOTT KUTATÁS EREDMÉNYEI

Hazánkban a siket gyermekek oktatásának bevett gyakorlata az auditív-verbális oktatási módszer, amely a hallássérült személyek meglévő hallásképességének kihasználását helyezi előtérbe, és a magyar nyelvet alkalmazza az oktatás során. Ennek alternatívája, a bilingvális oktatás számos más országban létezik, amely a beszélt magyar nyelv mellett a magyar jelnyelvet is alkalmazza az oktatás során. A Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ) már régóta szorgalmazta, hogy az auditív-verbális módszer mellett választható legyen a bilingvális oktatási módszer is. 2007-ben Magyarország ratifikálta a

fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményt, melynek 24. cikke szól az oktatásról, 3. b. pontja pedig rögzíti, hogy a részes államok elősegítik a jelnyelv elsajátítását, és támogatják a hallássérült nyelvi közösség identitásának megőrzését.

A 2008-2009-ben lefolytatott *Siket gyermekek oktatásának lehetőségei és korlátai* című kutatásunk aktualitását a nemzetközi jogi szinten megfogalmazott kötelezettség adta. Kutatásunk azt célozta, hogy feltérképezzük a siket gyermekeket oktató pedagógusoknak és a siket gyermekek szüleinek a kétnyelvű oktatási módszerrel kapcsolatos ismereteit és attitűdjét (CSUHAI és mtsai, 2009).

A kutatás részben felmérő jellegű, attitűdkutatás volt, részben a kétnyelvű oktatás támogatottságát is szándékozott mérni. A felmérés önkitöltő kérdőíves módszer alkalmazásával zajlott, melynek összeállításában gyógypedagógusok, jelnyelvi tolmács, szociológus, siket tapasztalati szakértő vett részt. A hallássérült gyermekek speciális intézményeiben dolgozó pedagógusok közül 90 fő vett részt vizsgálatunkban. A válaszadók között közel egyforma arányban képviseltették magukat az intézmények alsó és felső tagozatán dolgozók, de a kitöltők között szerepeltek az óvodában, illetve a szakiskolai tagozaton tanító gyógypedagógusok is. A szülők részéről 198 kérdőív került feldolgozásra, összesen 207 hallássérült gyermegről nyilatkozva. Megjegyzendő, hogy az előzetes várakozásnál kisebb csoportot képviselnek a hallássérült gyermekeket nevelő hallássérült szülőktől érkezett kérdőívek: a 198 kérdőívből mindösszesen 19, kevesebb mint az összes válaszoló 10 százaléka.

Felmérésünk alapján a pedagógusok sokkal nyitottabb hozzáállást mutatnak, mint azt előzetesen gondoltuk. Azt feltételeztük ugyanis, hogy az auditív-verbális módszer tisztaságának megőrzése, hatékonyságának biztosítása érdekében erős ellenérzéssel viseltetnek a jelnyelv használatával szemben.

A válaszadó pedagógusok több mint fele valamilyen szinten ismeri a jelnyelvet, és azoknál a gyermekeknél, akiknél az auditív-verbális módszer nem vált be, kényszerűségből alkalmazza is a kétnyelvű módszert. A tanárok körében egy olyan csoport is van, amely tudatosan igényli ezt a módszert, s ez kiindulópontot jelenthet bevezetéséhez. Ugyanakkor a kétnyelvű oktatásról viszonylag kevés információval rendelkeznek. Kutatásunknak ez a megállapítása is alátámasztotta közalapítványunk arra irányuló törekvését, hogy a kétnyelvű oktatásról szóló tudástartalom épüljön be a gyógypedagógusok továbbképzési rendszerébe.

A szülők részéről összességében kisebb ellenállás tapasztalható a jelnyelvnek a kommunikációban vagy oktatásban való használatával szemben, mint a pedagógusok részéről, ugyanakkor a kétnyelvűséggel, a jelnyelv használatával kapcsolatban kevesebb biztos információval rendelkeznek, leginkább saját kommunikációs tapasztalataikra, kudarcaikra és sikereikre hagyatkoznak. Mivel a szülők jelentős hányada fejezte ki igényét a jelnyelvtudásának bővítésére vonatkozóan, üdvözlendő tény, hogy a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény 13.§-a a szülők számára is biztosítja a jogot a jelnyelv elsajátítására, és ha van elég jelentkező, akkor 2017. szeptember elsejétől közalapítványunk kötelezettségei közé bekerül a tanfolyam megszervezése. A szülők fon-

tosnak tartják, hogy a gyermekek magyar nyelv tudása lehetővé tegye a társadalomba való integrálódást, ugyanakkor a továbbtanulást is fontos szempontként emelték ki, azaz az oktatás színvonalát is fontosnak tartják. Ezek a célok nem sérülhetnek a kétnyelvű oktatás bevezetésével.

A felmérés eredményeképp megállapíthattuk, hogy mind a pedagógusok, mind a szülők részéről van fogadókészség a kétnyelvűsége, egyik csoportban sincs általános elutasítás. A már hivatkozott jelnyelvi törvény a hallássérült és siketvak emberek tanuláshoz való jogának kiemelt kezelése érdekében az alapfokú oktatás terén bevezeti a bilingvális oktatás lehetőségét. A nemzetközi trendekhez igazodva a hallássérült gyermekek szülei választhatnak a kétnyelvű és az auditív-verbális oktatási módszer között. Jelenleg a jelnyelv megtanulása hetedik osztálytól választható, a jelnyelv használatáról szóló törvény ezen szakaszának hatályba lépését követően a siket gyerekek óvodáiban és iskoláiban a siket vagy siketvak gyermekek számára kötelezővé válik a magyar jelnyelv vagy speciális kommunikációs rendszer oktatása.

A kutatás eredményeit a következőkben ismertetésre kerülő TÁMOP 5.4.5 „A fizikai és infokommunikációs akadálymentesítés szakmai hátterének kialakítása” című program jelnyelvi fejlesztései során használtuk fel.

AUTISTA CSALÁDTAGGAL ÉLŐ CSALÁDOK HELYZETÉNEK FELMÉRÉSE KUTATÁSI PROJEKT

E kutatási projekt az autista családtagot, főként gyereket gondozó, nevelő családi társas mikrokörnyezetre, főképp az elsődleges gondozóra, legtöbb esetben a szülőre irányult, másrészt a gondozó részéről a gondozott családtagra vonatkozó percepciókra, harmadrészt az érintett családi társas környezet egészére.

Négy oldalról, négy módszerrel közelítettünk a családokhoz: a kérdőíves kutatásunkban az autista személyről, a családi társas mikrokörnyezetéről, valamint önmaga helyzetéről az elsődleges gondozó számolt be. A felmérés két meghatározott csoportra, az Autisták Országos Szövetsége (továbbiakban: AOSZ) egyesületi tagjainak családjaira, és az AOSZ-tag ellátó szervezetei által ellátottak családjaira irányult.

Véletlen mintavétel a számon tartott autizmus BNO kóddal³ rendelkező gyerekek családjában adatvédelmi okok miatt nem volt lehetséges. Az a populáció pedig, amelyet megfelelően meg tudtunk határozni, és el tudtunk érni, mindössze mintegy 500 fős AOSZ tagságot, és a közel ezer ellátó szervezeteken keresztül megkereshető, az AOSZ-szal kapcsolatban álló családot jelentett. A célcsoport elérésének nehézségei és adatvédelmi okok miatt a tervezéskor a módszertani szakértők úgy vélték, hogy a kellő elemszám elérése miatt a kutatást két lépésben, kétféle adatfelvételi technika alkalmazásával lehet megvalósítani: postán kiküldött, önkéntesen kitöltendő és személyes kérdés során kitöltendő kérdőívvel. A kétféle kérdőív a személyes kérdés kérdőívének rövidített változata.

3 BNO kód: a betegségek nemzetközi osztályozására szolgáló kódrendszer

A kérdőíves kutatásban a kérdőívet az autista személlyel legtöbb időt töltő, gondozó felnőtt családtaggal vettük fel. A családok terheinek, problémáinak és megküzdésének számbavétele több területre terjedt ki:

- Az autista személy viselkedési (kommunikációs és szociális) problémáinak észlelése a gondozó részéről.
- A gondozó által észlelt általános stressz, depressziós tünetek, személyes megküzdési stratégiák (a problémamegoldó és az érzelmi megküzdés szerepe), a párkapcsolatok észlelt minősége.
- A gondozó személyes kapcsolathálózati beágyazottsága (kapcsolatok gyakorisága, tartalma, kölcsönössége).
- A család közös szabadidős tevékenységei, konfliktusok, kommunikáció, izoláció.
- A gondozó intézményhasználata: hol, mikor, milyen módon történt az autizmus diagnózis, milyen kapcsolatban áll a család a terápiákat, kezeléseket nyújtó egészségügyi, valamint az oktatási és a szociális intézményekkel. Az autizmus-specifikus oktatási szolgáltatás sem elérhető mindenki számára e szolgáltatások hiánya miatt.
- Azt feltételeztük, hogy az intézményhasználat különböző módokon zajlik e gondozók körében: egyesek tapasztalnak diszkriminációt, hiányosságokat az általuk igénybevett szolgáltatásokkal kapcsolatban, és különféle képp reagálnak az ezek nyomán kialakult stressz állapotra. Vizsgáltuk azt is, hogy a családok mely területen érzékelik a személyes, családi felelősségvállalás szükségességét, és mely területeken fordulnak a szűkebb családon kívüli személyek, az intézmények, a szolgáltatások felé támogatásért.
- A család munkaerő-piaci, lakáshasználati, pénzügyi, otthoni feladatmegosztási, gazdálkodási viselkedése. E sajátosságok szintén a család küzdelmeit jellemzik.

A kérdőíves felméréshez kapcsolódó 20 személyes interjúban az autista személlyel legtöbb időt töltő szülő személyes percepcióiról, erőforrásairól, családtagokkal fenntartott kapcsolatairól nyerhettünk képet, így vált lehetővé a családi és a személyes szint részletesebb vizsgálata. Szintén kiegészítő szerepe volt a fókuszcsoportos vizsgálatnak, melyben a felnőtt autista családtagot gondozó szülők csoportos véleményalkotásának elemzése a cél. A keresztmetszeti vizsgálat célja volt, hogy a családok fontosabb problémáit és megoldási törekvéseit bemutatva közelebb kerüljünk e családok valóságos mindennapjainak megértéséhez. Bár az autizmus a család számára sokszor terheket jelent, e családokban arra számítottunk, hogy számos olyan problémamegoldó kezdeményezést láthatunk, melyekkel a család, a mikrokörnyezet működése optimalizálható, a benne élők számára jó minőségűvé tehető.

Összefoglalóan elmondható, hogy a közalapítvány finanszírozásában, valamint a Jelenkutató Alapítvány és az AOSZ szoros együttműködésében megvalósult kutatás közel 700 család mindennapi problémáján keresztül világít rá olyan rendszerszintű problémákra, melyek az autizmussal élő személyek számára a legkülönbözőbb szolgáltatásokat nyújtó szervezeteknek elengedhetetlen ahhoz, hogy szolgáltatásaikkal a megfelelő válaszokat tudják adni a felmerülő igényekre. Az FSZK és az AOSZ az Autizmus Szakmai Műhely létrehozását célzó programban hasznosította közvetlenül a kutatás eredményeit.

A KORAGYERMEKKORI INTERVENCIÓ INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK HAZAI MŰKÖDÉSE

A *Korai Intervenciós Központok fejlesztése* című program keretében a TÁRKI-TUDOK Zrt. közreműködésével vizsgáltuk a kora gyermekkori intervenció teljes hazai rendszerét. A kutatás célja a három leghangsúlyosabb elemzési terület:

- a szűrés és a jelzés,
- a minősítés és a diagnosztizálás és az
- ellátások, juttatások és szolgáltatások helyzetének megismerése volt.

A korai intervenció fogalma még viszonylag új fogalom Európában is. Az új szemlélet szerint nem mint orvosi modellt definiálja a korai ellátást, hanem az egyén sérültségi állapota, pszichés funkcióinak, képességének szintje mellett a szociális környezetet is figyelembe veszi, egységbe foglalva a prevenció és a fejlesztési munka hatékonyságát.

A kutatás közvetlen célja így az volt, hogy:

- átfogó képet kapjunk az eltérő ágazati irányítás alá tartozó területek rendszeréről;
- feltárjuk a koragyermekkori intervenció teljes rendszerét, meghatározzuk az ellátottak körét, jellemezzük az ellátórendszert a megadott indikátorok mentén: megismerjük az információáramlás, a kooperáció, a szakemberellátottság, a személyi-tárgyi feltételek, a módszerek, tartalmak, a nyilvántartás, a jogi szabályozás és a finanszírozás sajátosságait;
- feltárjuk annak az okát, hogy a regisztráltan fejlődési problémákkal született gyerekeknek miért csak egy kis hányada kerül be a gyógypedagógiai tanácsadás, korai fejlesztés és gondozás intézményrendszerébe;
- feltárjuk, leírjuk a pénzbeli ellátásokra, természetbeni juttatásokra és személyes közreműködést igénylő szolgáltatásokra való jogosultság megállapítását biztosító „intézményrendszer” működését. Célunk, hogy egy olyan „térképet” adjunk, ami megmutatja a jogosultságok megállapításában rejlő párhuzamosságokat, és ennek alapján javaslatot lehessen tenni a „rendszer” felhasználóbarát egyszerűsítésére;
- fel kívántuk tární továbbá a koragyermekkori intervencióban közreműködő szakemberek hazai alapképzésének helyzetét abból a szempontból, hogy megtörténik-e a szakemberek (szülész-nőgyógyász, gyermekorvos, védőnő, gyógypedagógus, szociális munkás és szociálpedagógus, pszichológus, konduktor, gyermekpszichiáter, óvónő, gyermek-rehabilitációs szakorvos, bölcsődei szakgondozó) felkészítése a koragyermekkori intervenció területén.

A kutatás során egyaránt sor került kvalitatív és kvantitatív eszközök használatára, továbbá interjúk készítésére, fókuszcsoportos beszélgetések szervezésére, valamint online és posztai kérdőíves felmérésre a védőnők, a házi gyermekorvosok, a szülők és a korai fejlesztést végző intézmények vezetői körében. A háromezer-nyolcszáz területi védőnőből hétszázan válaszoltak, ebből nagyjából hatszáz volt a területi alapon is értékelhető kérdőív. A védőnők

országos eloszlását ismerve a kutatásban közreműködő cégnek sikerült az adatbázisból súlyozással megyékre vonatkozóan reprezentatív adatbázist formálni. Mintegy 800 sérült gyermek szülei töltötték ki a postai kérdőívet, és küldték vissza. Online módon 150 szülőtől sikerült még kiegészítő információhoz jutni. A szülői adatbázis ugyan nem volt reprezentatív, de az egyéb adatbázisokból kapott adatokkal és a kvalitatív vizsgálatok eredményeivel összevetve jól hasznosítható információkat kaptak a kutatók. Feltérképezték a korai fejlesztést nyújtó intézmények körét is, a látókörükbe került mintegy 150 intézmény kétharmada válaszolt. A szabályozási környezetről, fejlesztési elképzelésekről és a korai intervencióban érintett szakemberképzésről is készültek elemzések. A kutatás során így több adatbázis, a korai intervenció szereplőit feltérképező lista és 12 háttér tanulmány készült (KEREKI, LANNERT, 2009).

A továbblépés lehetőségeit röviden összefoglalva elmondható, hogy szükséges az egységes gyermekstratégia megalkotása, szakmai irányelvek kidolgozása és a humán erőforrás-kapacitás bővítése. A korai intervenció hatékony működéséhez elkerülhetetlen egy átlátható és racionális intézményrendszer kiépítése, a szabályozás egyszerűsítése és a minőség biztosításához fontos visszacsatolások megteremtése. Mégis talán a legfontosabb a szülők, mint a sérült gyermekek legfontosabb érdekképviselőinek és a fejlesztők legfőbb szövetségeseinek helyzetbe hozása, informálása.

FELNŐTTKÉPZÉSI ÉS FELSŐOKTATÁSI KEZDEMÉNYEZÉSEK AZ FSZK-BAN

Ebben a fejezetben azokat a képzési innovációkat mutatjuk be, amelyek a kutatásokra, felmérésekre épített szolgáltatás-fejlesztésekhez a megfelelő humánkapacitást hivatottak rendelkezésre bocsátani felsőoktatási és felnőttképzési keretek között. Fontosnak tartjuk annak a fejlesztésnek az ismertetését is, amely a fogyatékosügyben megszületett tudást, jelnyelvi ismeretet hasznosítja többségi képzési területen rendkívül meglepő módon és körülmények között.

KÉPZÉSEK AZ EGYENLŐ ESÉLYŰ HOZZÁFÉRÉS ELŐSEGÍTÉSÉÉRT

Az Európa Tanács által 2001-ben elfogadott Tomari határozata – (RESAP 2001. 1. sz. határozat) ajánlást fogalmaz meg arról, hogy valamennyi szakma képzési tervébe épüljenek be az épített környezet alakítására vonatkozó egyetemes tervezési alapelvek (EURÓPA TANÁCS, 2001). A határozat kimondja, hogy az egyenlő esélyű hozzáférés eszméjének figyelembe vételével, minden, a közszolgáltatásokat tervező és ilyen szolgáltatásokat nyújtó szakmáknak részt kell vállalniuk a fizikai és infokommunikációs akadálymentesség biztosításában, melyet a különböző szakmaterületek bekapcsolódásával, valamint az egyenlő esélyű hozzáféréssel kapcsolatos tudásbázis létrehozásával, továbbá a gyakorló és leendő szakemberek számára szervezett képzési programok kidolgozásával és lebonyolításával lehet biztosítani.

A Tomari határozatból kiindulva, és az egyenlő esélyű hozzáférés megteremtésében vállalt szerepe alapján a közalapítvány 2007 decemberétől valósítja meg *A fizikai és infokommunikációs akadálymentesítés szakmai hátterének kialakítása* című kiemelt programját. A

program fő, megvalósítandó célja az egyenlő esélyű hozzáféréshez és a teljes akadálymentes környezet létrehozásához szükséges ismereteket biztosító tudásbázis létrehozása és elterjesztésének megalapozása. A tudás létrehozása a felsőoktatási tananyagfejlesztésben, valamint a képzési programok kidolgozásában valósul meg. A teljes körű akadálymentesítés eléréséhez a felsőoktatásban tanuló hallgatók, valamint a közszolgáltatásokban dolgozó szakemberek felkészítése szükséges, annak érdekében, hogy szemléletükben megjelenjen az egyenlő esélyű hozzáférés elve, valamint a szolgáltatások kialakításában érvényesüljön az egyetemes tervezés eszméje (FSZK, 2007).

Minden olyan szakterület részére specifikus tananyagok készülnek, amelyek érintettek az akadálymentes környezet kialakításában, az ehhez szükséges tervezési és fenntartási tevékenységben. A tananyagfejlesztés mellett a program szintén fontos célja, hogy az érintett célcsoportokban kialakuljon az az empatikus szemlélet és felelősségérzet, amely az akadálymentes környezet kialakításához és működtetéséhez nélkülözhetetlen. A tananyagok ugyanis akkor érhetik el a céljukat, ha az akadálymentesítéshez szükséges empátia és etikai szemlélet az ügyben tenni tudó szakemberek széles körében fejlődik, erősödik.

A program közvetett célja a fogyatékos emberek életminőségének javítása, önálló életvitelük és társadalmi integrációjuk erősítését szolgáló teljes körű (komplex) akadálymentesítés, az egyenlő esélyű hozzáférés elősegítése. A közalapítvány közel 70 képzési programot dolgozott ki, amelyek közül legalább 50 program a különböző szakterületek továbbképzési rendszereiben akkreditálását, illetve felsőoktatási tananyagok, felsőoktatási intézmények általi befogadását készíti elő. A képzési anyagok elkészítését a célcsoportok sajátosságainak, igényeinek felmérése előzte meg.

A képzési anyagok tematikája elsősorban az egységes szakmai fogalom- és követelményrendszer kialakítását, valamint a létrejött szaktudás átadását célozza meg, másodsorban a képzésen résztvevők tudatformálását, empatikusabb gondolkodásmódjának elmélyítését segíti elő. A képzési programokat négy elkülöníthető szakmai témacsoportban valósította meg a közalapítvány, amelyeken belül az egyes képzési programokat különálló munkacsoportok dolgozzák ki.

A témacsoportok a következők:

- egyetemes és akadálymentes tervezés;
- egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása;
- jelnyelvi képzések és továbbképzések;
- speciális képzési programok.

KÉPZÉSEK A FELSŐOKTATÁSBAN

A témacsoportok közül az *Egyetemes és akadálymentes tervezés* és az *Egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása* elnevezésű témacsoportokban fejlesztettünk önállóan felsőoktatási tananyagokat az alábbiak szerint (FSZK, 2010):

Egyetemes és akadálymentes tervezés (PANDULA, 2006)

- Az *akadálymentesség és egyetemes tervezés építészeti szempontjai*, műszaki követelményei (építészmérnök, mérnök, településmérnöki építésztervező hallgatók számára).

- Az akadálymentesség és egyetemes tervezés *belsőépítészeti szempontjai, műszaki követelményei* (építész, belsőépítész, lakberendező hallgatók számára).
- Az akadálymentesség és egyetemes tervezés *épületgépészeti szempontjai, műszaki követelményei* (gépészmérnök hallgatók számára).
- Az akadálymentesség és egyetemes tervezés *épületvillamossági szempontjai, műszaki követelményei* (villamosmérnök hallgatók számára).
- Az akadálymentesség és egyetemes tervezés *formatervezői szempontjai, műszaki követelményei* (formatervező, szilikát-, textil vagy egyéb különféle tervezőszakmát hallgatók számára).
- Az akadálymentesség és egyetemes tervezés *csomagolástechnikai, tipográfiai szempontjai, műszaki követelményei* (csomagolástervező, iparművész és design szakos hallgatók számára).
- Az akadálymentesség és egyetemes tervezés *járműgépészeti-járműtervezői szempontjai, műszaki követelményei* (gépészhallgatók számára).
- Az akadálymentesség és egyetemes tervezés *forgalomtechnikai, út- és vasútervezési szempontjai, műszaki követelményei* (építőmérnöki alapképzésben részt vevő hallgatók számára, akik Utak című, illetve Infrastruktúra létesítmények tervezése című törzstárgyat hallgatnak).
- Az akadálymentesség és egyetemes tervezés *kert- és városépítészeti szempontjai, műszaki követelményei* (tájépítész és építészhallgatók számára).

Egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása

- *Bevezetés az esélyegyenlőséget szolgáló infokommunikációs technológiákba* (BSc vagy MSc szintű informatikai képzésekben részt vevő hallgatók, akik középfokú honlap szerkesztési gyakorlattal, középfokú HTML és CSS nyelvi ismerettel és az angol nyelv alapszintű ismeretével rendelkeznek).
- *Esélyegyenlőséget szolgáló info-kommunikációs technológiák a gyakorlatban* (BSc vagy MSc szintű informatikai képzésekben részt vevő hallgatók, akik a „Bevezetés az esélyegyenlőséget szolgáló infokommunikációs technológiákba” című tantárgyat előzetesen elvégezték).
- *Egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása.*
- *Egyenlő esélyű kommunikáció a médiában* (kommunikáció vagy média szakos hallgatók számára).
- *Kommunikációs hídépítés ép és fogyatékos emberek között* (bármilyen felsőfokú tanulmányt folytató hallgató számára).
- *Esélyegyenlőségi kommunikációs ismeretek a munka világában* (pszichológus, pedagógus, felnőttképzési szakember, andragógus, művelődésszervező, humán menedzser, kommunikációs szakember, közgazdász szakos hallgatók számára).
- *Egyenlő esélyű kulturális-, sport- és szabadidős tevékenységek* (olyan hallgatók számára, akik tanulmányaik révén kulturális, művészetközvetítő-, sport-, turisztikai és vendéglátó intézményrendszerek vagy vállalkozások szakemberei lesznek).

- Sajátos ellátási igényű páciensek az egészségügyi ellátásban (felsőfokú egészségügyi osztott képzésekben /ápolás és betegellátás, egészségügyi gondozás és prevenció, orvosi laboratóriumi és képalkotó diagnosztika szakokon/ vagy osztatlan képzésekben /általános orvos, fogorvos, gyógyszerész szakon/ részt vevő hallgatók számára).
- Az esélyegyenlőség biztosítása a sajátos ellátási igényű páciensek egészségügyi ellátásában (felsőfokú egészségügyi osztott képzésekben /ápolás és betegellátás, egészségügyi gondozás és prevenció, orvosi laboratóriumi és képalkotó diagnosztika szakokon/ vagy osztatlan képzésekben /általános orvos, fogorvos, gyógyszerész szakon/ részt vevő hallgatók számára).
- Esélyegyenlőség a joggyakorlatban (a szociális szakma felsőfokú képzéseiben részt vevő hallgatók számára).
- Fogyatékos személyek szociális segítése (a szociális szakma felsőfokú képzéseiben részt vevő hallgatók számára).
- Az egyenlő esélyű hozzáférés lélektani összetevői – Esélyteremtő kapcsolati tréning (bármilyen felsőfokú tanulmányt folytató hallgatók számára).

Mindkét témacsoportban az alapvető cél, hogy szabadon választható, a szakmákhoz illeszkedő és a felsőoktatási intézmények által befogadható tantárgyakat dolgozzanak ki. Ennek érdekében a fent felsorolt felsőoktatási tantárgyak közül 15-öt kísérleti jelleggel próbált ki a közalapítvány az ország több felsőoktatási intézményével együttműködésben. A kifejlesztett felsőoktatási képzéseknek ez a 75 százaléka, amely magas arány, és jól jelzi a felsőoktatás nyitottságát a témával kapcsolatban. A kísérleti képzések során minőségellenőrzést végeztünk, amelynek tapasztalatai alapján megállapítható, hogy az akadálymentesítés és az egyenlő esélyű hozzáférés területéről származó minden új ismeretet a hallgatók, az oktatók és intézményeik egyaránt pozitívan fogadták.

A közalapítvány hosszú távú célja, hogy továbbra is szoros együttműködést alakítson ki és tartson fenn a hazai felsőoktatási intézményekkel. A közös munka eredményeként szeretnénk elérni, hogy a kidolgozott tananyagok beépüljenek a képzési struktúrákba, és a következő felsőoktatási akkreditációs ciklusban már ne csak szabadon választható tantárgyak, hanem akár kötelező vagy kötelezően választható tantárgyakként jelenjenek meg a releváns szakmák képzéseiben, ilyen módon a végzettség (diploma) feltételévé váljon az akadálymentesítéssel és egyenlő esélyű hozzáféréssel kapcsolatos tudásanyag ismerete.

Jelnyelvi képzések és továbbképzések

Ebben a témacsoportban az eredeti programkoncepció szerint kizárólag tanfolyami és felnőttképzési programok kidolgozását terveztük 2007-ben. 2008-ban azonban a jelnyelvi törvény előkészítésének megkezdésekor szükségessé vált a koncepció újragondolása. A közalapítvány javaslatot tett arra, hogy több kapcsolódó területen a felsőoktatási intézményekkel együttműködve kidolgozzák a jelnyelv oktatására, valamint a jelnyelven történő

bilingvális oktatásra vonatkozó felsőfokú képzési programokat, továbbá alakítsák ki a jelnyelvi tolmácsolás OKJ-s lehetőségen kívüli képzési programokat. A fejlesztések az alábbiak szerint valósultak meg:

- **Magyar alapszakon belül magyar jelnyelv szakirány, valamint minor szak**

A képzés célja olyan szakemberek képzése, akik a magyar és a világirodalom, valamint a magyar nyelv és általában a nyelvhasználat történetileg és szociológiailag változó formáiról, kialakulásának folyamatairól megbízható ismeretekkel rendelkeznek. Cél továbbá a nyelvi és irodalmi jelenségek értelmezéséhez szükséges alapvető eljárások megismertetése. A magyar jelnyelvi szakirány célja a magyarországi siket közösség nyelvének és kultúrájának, a magyar jelnyelvi kommunikáció folyamatának, elméletének és gyakorlati vonatkozásainak megismertetése. A képzés bevezetést biztosít a jelnyelvek leíró nyelvészeti vizsgálatába. Továbbá a magyar jelnyelv szakirány bemeneti feltételként megalapozza a létesítés alatt álló jelnyelvtanár MA szintű képzést, illetve a tervezett jelnyelvész és tolmács MA képzést.

- **Jelnyelv szakos tanár mesterszak**

A képzés célja az alapszakon vagy más felsőfokú végzettség keretében szerzett szakképzettségre, illetőleg ismeretekre alapozva felkészítés a magyar jelnyelv oktatására a közoktatásban, a szakképzésben és a felnőttképzésben a kisgyermekkortól a felnőttkorig. A képzés felkészíti továbbá a hallgatókat a magyar jelnyelv tanításával kapcsolatos egyéni és csoportos fejlesztési, nevelési, oktatási, pedagógiai kutatási, tervezési és fejlesztési feladatokra, továbbá a tanulmányok doktori képzésben történő folytatására. A jelnyelv szakos tanárképzést elvégző hallgató alkalmazható tudományos ismeretekkel rendelkezzen a magyar jelnyelv rendszerének és használatának sajátosságairól, a siketek kultúrájáról, a jelnyelv tanításának elméleti alapjairól és gyakorlati módszertanáról, valamint mindezek kutatásának alapvető módszereiről.

- **Hallássérült tanulók bilingvális oktatása-nevelése (3 féléves szakirányú továbbképzés)**

A képzést végzett óvodapedagógus, tanító vagy tanár, illetve hallássérültek pedagógiája szakos gyógypedagógus, ismerve a hallássérült gyermekek nyelvi és kulturális jellemzőit, illetve sajátos nevelési igényeit, képes lesz a bilingvális oktatási program szerint történő oktatásra-nevelésre. Képesse válik továbbá az ilyen programmal működő csoportokba/osztályokba járó hallássérült gyermekek eltérő igényeihez igazodó oktató-nevelő munka színvonalas tervezésére és értékelésére, az együttműködésre a különböző kompetenciájú szakemberekkel, illetve a gyermekek szüleivel.

- **Idegen nyelvet jelnyelven tanító oktató (2 féléves szakirányú továbbképzés)**

A képzés célcsoportját azok a halló személyek jelentik, akik bármely élő idegen nyelvből tanári diplomával rendelkeznek, és legalább alapfokú jelnyelvi tanfolyamról szóló tanúsítvánnyal bírnak. Továbbá siket személyek, akik pedagógusképzésben szerzett oklevéllel (bármely tanári mesterképzési MA szakon, vagy gyógypedagógia alapszakon szerzett, vagy korábban szerzett főiskolai vagy egyetemi szintű bármilyen tanár szakos oklevél) rendelkeznek, jelnyelv-oktatói oklevelük van, középfokú vagy annál magasabb szintű nyelvvizsga-bizonyítvánnyal (B típus, csak írásbeli) bírnak.

- *Jelnyelvi képzés tolmácsoknak jelnyelvi tolmácsolásra* (4 féléves szakirányú továbbképzés)
A szakon végzettek olyan magas szintű jelnyelvi szakképzettséggel rendelkező szakemberek, akik a magyar jelnyelvről, valamint annak kialakulásáról, felépítéséről és alkalmazásának szabályszerűségeiről korszerű és magas szintű ismeretekkel rendelkeznek. A szakon végzettek ismereteket szereznek a siketkultúra jellemzőiről, jelenségeiről, és azokat hasznosítani tudják a különböző tolmácsolási területeken, így hatékonyan, a szakmai etikai szabályokat betartva képesek segíteni a siket emberek és környezetük információcseréjét, akadálymentes kommunikációját.
- *Jelnyelvi képzés nyelvtanároknak jelnyelv tanítására* (4 féléves szakirányú továbbképzés)
A szakon végzettek olyan korszerű és magas jelnyelvi szakképzettséggel rendelkező szakemberek, akik jelnyelvi tudásuk és a siketkultúrában való tájékozottságuk birtokában képesek a jelnyelv tanítására, a siketkultúra, az irányukban megnyilvánuló előítéletmentes attitűdök átadására.

Az első négy képzési program az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar és a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar oktatóinak és szakértőinek, a másik két képzési programot a Debreceni Egyetem Tudományegyetemi Karok oktatóinak és szakértőinek közreműködésével, valamint a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségének a véleményezésével dolgozták ki. Mind a hat képzési program mérföldkő a hazai felsőoktatás és a magyar jelnyelv történetében, és jelentősen hozzájárulhat a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény végrehajtásához.

FELNŐTTKÉPZÉSI FEJLESZTÉSEK

A felsőoktatási képzési programok kidolgozása mellett a TÁMOP 5.4.5 program célja volt a szakmai továbbképzési rendszerekben akkreditálható felnőttképzési programok létrehozása is. Az előző fejezetben az Egyetemes és akadálymentes tervezés és az Egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása elnevezésű témacsoportokban részletezett felsőoktatási tudásanyagot adaptáltuk a megfelelő elvárásokhoz a vonatkozó szakmák szakmai továbbképzési rendszereiben. A mérnök és építész szakmáknak szóló fejlesztések a Magyar Építész Kamara és a Magyar Mérnök Kamara általi minősítéssel (akkreditációval) rendelkeznek, míg az Egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása témacsoport képzési programjai a szociális, az egészségügyi, a pedagógus, a közigazgatási, valamint a felnőttképzési minősítési rendszerekben kerültek, illetve kerülnek akkreditálásra. Ez utóbbi tudásanyag kiegészül még 2011. év elejére az alábbi két fontos, szakmai továbbképzési programmal:

- *Fogyatékosügyi esélyegyenlőségi mentor, tanácsadó és tréner képzés*
A képzés célja az Európai Unió és az ENSZ fogyatékosügyi dokumentumaiban megfogalmazott alapelvek, valamint az új Országos Fogyatékosügyi Program esélyegyenlőségi útmutatásának terjesztése. További cél e dokumentumok alapjainak a nemzeti, szervezeti kultúrába történő beépítése olyan személyi és családi mentor, tanácsadó, tréner szakemberek képzése révén, akik az esélyegyenlőség, a hozzáférhetőség, a teljes

körü társadalmi részvétel fogyatékos emberekre vonatkozó irányelveinek ismeretében, a hazai lehetőségekhez alkalmazkodva elősegítik a fogyatékos személyek teljes körű társadalmi integrációjának megvalósulását.

A képzés elő kívánja segíteni, hogy a szakemberek a saját szakmai területeiken képesek legyenek elősegíteni és támogatni a meglévő és alakuló szervezetek, intézmények befogadó szemléletűvé alakítását, ezeken keresztül – célcsoportjuk szükségletei és jelenlegi, valamint távlati lehetőségeik ismeretében – támogatni tudják a fogyatékos személyek életminőségének javulását, önálló életvitelük, társadalmi részvételük elősegítését, oktatásukat/képzésüket, munkaerő-piaci érvényesülésüket.

■ **„Vezetői esélyegyenlőségi kompetenciák” képzési program**

Gyakorlatilag az előző képzési csomag egy szakiránya, amely a vezetők és/vagy döntéshozók részére kifejlesztett képzés a társadalmi attitűd megváltoztatásának hatékony előmozdítását célozza.

A Jelnyelvi képzések és továbbképzések témacsoportban a fent felsorolt felsőoktatási fejlesztések mellett megmaradtak a klasszikus felnőttoktatási jegyeket magukon viselő képzési programok is, amelyek a következők (FSZK, 2010):

■ **A1 szintű jelnyelvi továbbképzés**

A továbbképzés során a tanulók alapszintű nyelvhasználói készségre és jelnyelvismeretre tesznek szert, és elsajátítják a jelnyelvet használó siket emberek mindennapi életével, kultúrájával kapcsolatos ismereteket.

■ **A2 szintű jelnyelvi továbbképzés**

A továbbképzés során alapfokú társalgási készségre tesznek szert, és képessé válnak hétköznapi társalgási témákról, önmagukról és környezetükről jelnyelven beszélgetni.

■ **B1 szintű jelnyelvi továbbképzés**

A továbbképzést követően a tanulók már önálló nyelvhasználókká válnak, akik középhasaladó szinten használják a jelnyelvet, értik a mindennapi témákról folyó beszélgetéseket, több közlési szándéknak megfelelő módot és idiomatikus kifejezéseket is megértenek.

■ **B2 szintű jelnyelvi továbbképzés**

A középhasaladó továbbképzést követően a tanulók már hosszabb, bonyolultabb jelnyelvi szövegeket, előadásokat is megértenek. Könnyedén képesek változatos, akár tudományos témákban is beszélgetni. Felismerik az előadói stílusokat és értékelik a kifinomult humoros vagy költői közléseket is.

■ **C1 szintű jelnyelvi továbbképzés**

A felsőfoknak megfelelő szinten a hallgató már könnyedén kifejezi magát minden témában jelnyelven, és minden közlést pontosan ért, függetlenül a téma bonyolultságától vagy a jelnyelv használók regiszterétől vagy dialektusától.

■ **Felkészítés jelnyelvi fordítások készítésére**

A képzés magyar nyelvű írott szövegek jelnyelvi adaptációjának elkészítésére teszi alkalmassá a résztvevőket. A képzés során a jelnyelvi fordítások rögzítéséhez

szükséges technikai, nyelvészeti elméleti ismereteket és a magyar nyelvű szövegek feldolgozásához tömörítési, fordítási és jegyzetelési, valamint lektorálási technikákat sajátítanak el a tanulók hangsúlyosan a gyakorlatban.

■ **Feliratozás**

A továbbképzés során az élő rendezvényeken infokommunikációs akadálymentesítés céljából biztosított valós idejű feliratozás és az előre elkészíthető színházi és film feliratok készítéséhez, szerkesztéséhez szükséges nyelvi és szövegtechnikai ismereteket sajátítják el a tanulók.

■ **Jegyzetelés**

Az online tanfolyam a mások számára használható, áttekinthető, egyértelműen szerkesztett jegyzetek készítésére készíti fel a tanulókat, elméleti alapozással és gyakorlati feladatokkal. A tanfolyam fontos moduljai még az érzékenyítő modul, amely a jegyzetelő szolgáltatást igénybe vevő siket és nagyothalló diákok speciális kommunikációs igényeit mutatja be, és a szolgáltatás biztosításához kapcsolódó etikai és szervezési ismereteket tartalmazó modul.

A Speciális képzési programok témacsoportban a speciális kommunikációs szükségletű fogyatékos emberekkel dolgozó szakemberek továbbképzési programjait dolgoztuk ki. Minden ilyen program hiánypótló Magyarországon, és óriási előrelépést jelent mindegyik érintett területen a jelenleg is a terepen dolgozó, ám eddig a friss szaktudással (pl. külföldi szakirodalom, előadó, tanulmányút) csak ritkán találkozó hazai szakemberek számára. Továbbá nagy lehetőséget jelenthet az itt felhalmozott tudás a pályaválasztás szakaszában tanuló győgyopedagógus, pszichológus és egyéb szakterületen tanuló fiatalok számára. Az alább felsorolt képzési programok első körben szakmai továbbképzéseként kerültek kifejlesztésre, de nagy potenciál rejlik az esetleges felsőoktatási tananyagként történő átdolgozásukban is.

■ **Autizmus szempontú infokommunikációs akadálymentesítés a szolgáltatásokban**

A képzés három, önállóan is elvégezhető egységre oszlik, amelyek együttes, sikeres elvégzésével a hallgató alapvető ismeretekkel, szemlélettel és gondolkodásmóddal rendelkezhet az autizmus spektrum zavarok természetéről, a terápiás alapelvekről, a gyermekkorban és/vagy a felnőttkorban szükséges segítségnyújtás lehetőségeiről, az ellátórendszerrel és a jogszabályi keretéről. Az ismeretekre alapozva képessé válik arra, hogy saját szakterületén belül hatékonyan illessze szolgáltatásait az autizmusból származó és az egyéni igényekhez egyaránt, továbbá eredményesebben tudjon a többi szakemberrel és a családdal partnerségben együttműködni, ezáltal elősegítse az autizmussal élő személyek társadalmi befogadását.

A képzés részei:

- a) Az autizmus szempontú, infokommunikációs akadálymentesítés alapelvei – Érzékenyítő tanfolyam (15 óra);
- b) Autizmus spektrum zavarral élő gyermekek – az autizmus szempontú, infokommunikációs akadálymentesítés alapelvei.
Alapismeretek szolgáltatók és szolgáltatósszervezők számára (45 óra);

c) Autizmus spektrum zavarral élő felnőttek – az autizmus szempontú, infokommunikációs akadálymentesítés alapelvei.

Alapismeretek szolgáltatók és szolgáltatósszervezők számára (45 óra).

■ **Súlyosan, halmozottan sérült személyek kommunikációs segítője**

A képzés célja megfelelő háttértudással rendelkező, a súlyosan, halmozottan sérült, kommunikációs képességeiben akadályozott kliens kommunikációjának közvetítésére képes segítő képzése. A kommunikációs segítségnyújtáshoz szükséges, hogy a hallgatók több területen is jártasságot szerezzenek, így a képzés végére mind a fogyatékosügy, mind az ép és sérült kommunikáció, valamint a segítő szakmák terén is megfelelő rálátással kell rendelkezniük.

■ **Fejlődésmentükben súlyosan akadályozott személyek kommunikációs szakembere**

A képzés célja elméleti és gyakorlati ismeretek elsajátítása, amin keresztül a szakemberek megismerik a fejlődésükben súlyosan akadályozott személyek szükségleteit, a velük való kommunikáció alapelveit, az FSA csoport jellemzőit, igényeit, állapotát, az alkalmazott különböző kommunikációs módszereket, és a kommunikációt segítő eszközök használatát. Jártasak lesznek a módszerek alkalmazásában, valamint igény szerint ezek kombinálásában, az úgynevezett totális kommunikációs rendszer használatában, melyekről gyakorlati ismereteket is szereznek.

■ **A könnyen érthető kommunikációt használó segítő intenzív képzési programja**

A képzés célja, hogy a résztvevő szakember elsajátítsa a könnyen érthető kommunikáció technikáit. Ennek során felkészül az értelmi fogyatékos emberek segítéséhez szükséges írásbeli, szóbeli és képi eszközök mindennapos használatára és alkalmazására.

■ **Siketvakok kommunikációs segítője – Felnőtt korú siketvak személyek kommunikációs megsegítése alapképzés**

A képzés során minden érdeklődő alapvető, általános ismeretekhez jut a siketvak-ságról, a siketvak személyek által használt kommunikációs módszerekről, eszközökről.

■ **Felnőtt korú veleszületetten siketvak személyek kommunikációs segítője – Emelt szint I.**

A képzés célja olyan szakemberek képzése, akik megszerzett elméleti és gyakorlati ismereteik birtokában képesek a siketvak személyek számára kommunikáció, és az infokommunikáció terén egyenlő esélyű hozzáférést biztosítani, továbbá annak elősegítése, hogy a siketvakok képesek legyenek kommunikációs módszereket, eszközöket a mindennapok során önállóan is alkalmazni, a kommunikációs helyzetek során fellépő személyi segítő feladatokat szakszerűen ellátni.

■ **Felnőtt korú szerzetten siketvak személyek kommunikációs segítője – Emelt szint II.**

A képzés célja olyan szakemberek képzése, akik megszerzett elméleti és gyakorlati ismereteik birtokában képesek a felnőttkorú, veleszületetten siketvak személyek számára a kommunikáció és az infokommunikáció terén egyenlő esélyű hozzáférést biztosítani, a kommunikációs szakember által meghatározott kommunikációs módszereket, eszközöket a mindennapok során önállóan is alkalmazni, a kommunikációs helyzetek során fellépő személyi segítő feladatokat szakszerűen ellátni.

- *Felnőttkorban hallássérültté váltak kommunikációs trénerre*

A képzés során a hallgatók ismereteket szereznek a felnőttkorban hallássérültté vált személyek kommunikációjának specifikus jellemzőiről és nehézségeiről, az általuk használt segédeszközökről, a hallásfejlesztés, kiejtésjavítás és szájról olvasás fejlesztésének lehetőségéről és gyakorlati megvalósításáról. Megismerik a felnőttkorban hallássérültté vált emberek pszichés jellemzőit, elsősorban a halláskárosodás következményeit, és képessé válnak a mentálhigiénés segítség nyújtására.

A TÁMOP 5.4.5 kiemelt projekt keretében kidolgozott képzési programok önmagukban még nem jelentenek mást, mint kiváló szakemberek szellemi termékeinek összességét a fogyatékosügy, akadálymentesítés, egyenlő esélyű hozzáférés területén. A projekt és a projektgazda, a közalapítvány egyik legfontosabb feladata ennek a tudásanyagnak a megfelelő helyekre történő eljuttatása: a felsőoktatási és a felnőttképzést folytató intézmények számára elérhetővé tétele. Amellett, hogy az anyagok egy nyílt forráskódú, akadálymentes e-learning rendszeren keresztül elérhetőek, a Közalapítvány szakmai felelőssége, hogy szakszerű felkészítést biztosítson az anyagok meglévő és leendő oktatói számára. Ennek szellemében a tananyag fejlesztési fázist követően dolgoztuk ki a képzők képzését szolgáló oktatási programot. A tíz képzési program kifejezetten az elkészült tananyagok oktatására készíti fel majd a jelentkező oktató szakembereket, akik a jövőben sikeresen vehetnek részt ebben a tudástranszferben.

FOGYATÉKOSÜGYI TUDÁS MAINSTREAM KÉPZÉSEKBE

Az OCTOPUS Csoporttal együttműködve, amely mélytengeri régészeti kutatásokat végez szerte a világon, kifejlesztettük képzésünket, mely búvárokat készít fel a víz alatti kommunikációra jelnyelv segítségével.

A közös munka során vált világossá, hogy a búvárok ugyan használnak kommunikációt segítő jeleket/jelzéseket a víz alatt, azonban ezek nem egyértelműek és nem terjednek ki minden olyan helyzetre, illetve eseményre, amely segítené a munkájukat, valamint a merülést is biztonságosabbá tenné. Ezen igényre reagálva hoztuk létre a *Búvárok jelnyelvi képzése* elnevezésű programunkat.

A képzési anyag kidolgozásához további partnerként vontuk be a Professional Association of Diving Instructors⁴ (továbbiakban: PADI) nevű szakmai szervezetet. Ezt követően meghatároztuk azokat a témákat, amelyben segítséget igényelnek a búvárok; ezek a következők voltak:

- technikai felszerelések,
- rosszérzés kifejezése,
- egészségügyi problémák,

4 Búvárképzők Szakmai Szövetsége

- számok, mennyiségek,
- pontos helymeghatározások,
- expedícióhoz szükséges szakszavak (mélytengeri kutatásokhoz).

A témák meghatározástát követően a felsorolt területeken egy hallássérült bűvár segítségével, aki egyébként jelnyelvi oktató is, összeállítottunk egy jelnyelvi szótárt, amelynek kialakításánál figyelniünk kellett arra, hogy a már meglévő egyezményes nemzetközi bűvár jelek is kerüljenek bele, hiszen ennek segítségével tudjuk azok használatát is egyértelművé tenni. A szótár véglegesítését követően szárazföldön és víz alatt a jelek rögzítésre kerültek, amelyek DVD formátumban érhetők el a nagyközönség számára oktatási segédletként. A továbbképzéseket a PADI-val közösen indítjuk, amely során 30 órában tudják majd a bűvárok elsajátítani a számukra összeállított jeleket. A tanfolyamot mindenkinek egyaránt ajánljuk, aki bűvárkodik, függetlenül a merülés gyakoriságától, fajtájától. A hazai pilot projektet követően a célunk az, hogy az általunk összeállított képzés „nemzetközi vizeken” is megjelenjen, a cél az, hogy az általunk kibővített szótár váljék nemzetközi egységes bűvár jelekké. A cél érdekében a képzés külföldiek számára is elérhető lesz.

AZ FSZK TUDÁSKÖZPONT LÉTREHOZÁSA

Ebben a részben azokat az FSZK fejlesztéseket mutatjuk be, amelyek a fogyatékos emberek és családjaik életminőségét hivatottak pozitív irányba megváltoztatni, akár információ és tudástranszfer, akár pedig a különféle közszolgáltatások megváltoztatása által.

Tudástárak megalkotása és hozzáférhetővé tétele

Tanulmányunk előző fejezetében részletezett TÁMOP 5.4.5 képzésfejlesztési kiemelt program egyik legfontosabb eredménye, hogy a hagyományos tananyagformátumok (könyv, CD, DVD) megjelentetése mellett, létrehoztunk egy olyan elektronikus Tudástárat (<http://tudastar.fszk.hu/>) is, amelyben egyenlő esélyű módon (akadálymentesen) hozzáférhetővé tettünk minden általunk kidolgozott képzési programot és a kapcsolódó szoftvereket, filmeket, hazai és külföldi szakirodalmak jegyzékét (FSZK, 2010). A Tudástár az ILIAS keretrendszer lehetőségeit kihasználva biztosítja a széles nyilvánosság számára a kidolgozott képzési programok megismerését. Fontos kiemelni, hogy a projekt során az elektronikus tananyag átalakítás tapasztalatai és az ILIAS keretrendszer tesztelése lehetőséget nyújtott arra, hogy a keretrendszert fejlesztő nemzetközi informatikus szakembergárda is visszajelzést kapjon a rendszer hozzáférhetőségéről, akadálymentes használatáról. Ezeknek a visszajelzéseknek az alapján úgy tűnik, hogy a tananyag-fejlesztési program is hatással volt az ILIAS keretrendszer fejlesztésére, akadálymentes elérhetőségére.

A projekthez kapcsolódóan, a megfelelő módszertani háttér biztosítása érdekében, kialakítottunk egy *jelnyelvi labort*, valamint egy *korszerű akadálymentes oktatótermet*. Továbbfejlesztettük a filmfelvételek készítésére létrehozott *stúdióinkat*, amelyben első-

sorban a jelnyelvi területhez kapcsolódó filmfelvételek zajlottak, továbbá létrehoztunk egy *kommunikációs eszközparkot*, amelyben a speciális kommunikációs eszközök teljes tárházát gyűjtöttük össze. A jövőben az eszközök kiállítását, workshopokon való bemutatását valósítjuk meg, valamint esetlegesen kölcsönzésre bocsátjuk érintett fogyatékos személyek számára. A Közalapítvány a fejlesztés eredményeként akadálymentes mintairódát alakított ki, amelyben az ergonomikus munkahelyi környezet bemutatása valósulhat meg.

A képzési programok fejlesztéséhez kapcsolódóan létrehoztunk egy közel 300 darabból álló, könyveket és elektronikus adathordozókat (filmeket) tartalmazó *szakmai könyvtárat*, amelyben a hazai és külföldi szakirodalom legfrissebb anyagai elérhetők a szakemberek és az érdeklődők számára.

Szintén FSZK fejlesztés a *SEGÉDLET a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtéséhez – Komplex akadálymentesítés* című módszertani kiadvány, amelynek elsődleges célja az volt, hogy gyakorlati tanácsokat adjon az akadálymentesítést végző szakembereknek a tervezéstől a kivitelezésig. A kiadványt hazai és az európai uniós forrásokból akadálymentesítési céllal kiírt pályázatok, valamint az egyéb beruházási témájú, de horizontálisan akadálymentesítést is tartalmazó konstrukciók esetében kötelező mellékletként vezették be a támogatási rendszerekbe (PANDULA, 2009).

Az előzőekben bemutatott folyamatosan fejlődő, az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításáról szóló ismereteket mindenki számára elérhetővé tévő tematikus tudástár mellett olyan szakmai felületeket is létrehozunk, amelyek adott célcsoport számára nyújtanak információt, kommunikációs lehetőséget. Ilyen például a nagy múltra visszatekintő *Szülősegítő szolgáltatások* fejlesztése programunk keretében, annak tapasztalataira építve a fogyatékos gyermekeket, fiatal felnőtteket nevelő családok részére az információhoz való könnyebb hozzájutás segítése céljából létrehozott többfunkciós információs webes felület (FSZK, 2008).

Az FSZK által fejlesztett weboldal *három jól elkülöníthető funkciót* tölt be:

- információ és tartalomszolgáltatás;
- intézményi adatbázis létrehozása;
- közösségépítés.

Információ és tartalomszolgáltatás

Az általunk fejlesztett weboldal sokféle típusú információt és tartalmat kíván a felhasználókkal megosztani. A honlapra felkerülő nagy mennyiségű információs tartalmat menüstruktúrába rendezve találhatja meg a felhasználó.

Intézményi adatbázis létrehozása

Országos intézményi adatbázis létrehozása, melyben egyéni szűrőfeltételek (megye, település, fogyatékosági típus, életkor) mentén kereshet a felhasználó. Az adatbázisba való

bekerülést az intézmény, illetve szervezet regisztrációja biztosítja. A regisztráció során megadott intézményi információk (elérhetőség, szolgáltatási kínálat stb.) a felhasználók számára az intézményi adatlapokon hozzáférhetők.

Közösségépítés

A weboldal lehetőséget kínál a magánszemélyként regisztrált felhasználók számára, hogy az egyes regisztrált intézmények, szervezetek köré csoportosulva közösségi hálózatot építsenek ki. A regisztráció során kitöltött adatlap publikussá tételével minden egyéni felhasználó eldöntheti, milyen mértékben kíván személyes információkat megosztani a többiekkel. A weboldal minden regisztrált felhasználó számára lehetővé teszi, hogy felvegye a kapcsolatot a rendszeren belül további felhasználókkal, és privát üzenetek váltásával építsen ki személyes kapcsolatot.

A dinamikus és gyorsan változó, változtatható elektronikus felületek mellett az FSZK által generált tudástranszfer fontos elemét képezik a különféle nyomtatott kiadványok. Ezek közül azt a szakmai csomagot mutatjuk be, amely a *fejlesztő iskolai oktatás* megvalósításának módszertani megalapozásához járul, járult hozzá.

A *Járhat ő is iskolába* című fejlesztő iskolai kiadványunk (FSZK, 2008) a súlyosan halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő iskolai oktatásának eddigi tapasztalatait írja le. Célja kettős: egyfelől az oktatási forma, másfelől a már meglévő intézményi gyakorlatok bemutatása. A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő iskolai oktatásában ez idáig szerzett tapasztalatok megismerése a szakma, a közigazgatás, a fenntartók és a szülők számára egyaránt aktuális, hiszen a közoktatásról szóló törvény 30/A és 125. §-a is kimondja, hogy 2010. szeptember 1-től a fejlesztő iskolai oktatási forma megszervezése kötelező ellátási feladat. Ez okból fontosnak tartjuk, hogy bemutassuk az FSZK és jogelődje által a 2005. és 2006. évben támogatott kezdeményezéseket, és ezzel az adott intézmények munkájának megismerésére ösztönözzük mindazokat, akik fejlesztő iskolai oktatás bevezetését tervezik.

A könyvben hét intézményt kértünk fel arra, hogy mutassa be a fejlesztő iskolai oktatás létrehozásakor általa bejárt utat. Az intézmények kiválogatásánál fontos szempont volt, hogy legyen az intézménynek, az általa megvalósított programnak valamilyen egyedisége, rá jellemző sajátossága. Fontos szempont volt továbbá a területi, regionális elhelyezkedés, a fenntartó típusa (önkormányzati, alapítványi, egyházi), az intézmény típusa (közoktatási, szociális, egészségügyi), a fenntartóval való kapcsolat, a szakmai munka színvonala. De a felkérés mellett lehetőséget adtunk mind a 19 nyertes pályázó intézménynek, hogy leírják gondolataikat, tapasztalataikat.

A kiadványban az általunk megadott szempontsor alapján mutatkozott be a győri, debreceni, szombathelyi, zalaegerszegi, jászberényi, hódmezővásárhelyi, egri és a kaposvári fejlesztő iskola.

A kötet első fejezetében az intézmények bemutatják saját működésüket, illetve azokat a lépéseket (szervezeti átalakítások, tantestület bevonása, fenntartó meggyőzése, tanuló-csoportok szervezése, kialakítása, infrastrukturális fejlesztések), amelyek a fejlesztő iskolai

oktatás elindításához vezettek. A második részben a súlyosan-halmazottan fogyatékos gyermekek nevelésének, oktatásának, fejlesztésének fő tartalmi elemeit mutatják be a szerzők, az alábbi fejlesztési területeken: kommunikáció és beszédfejlesztés, érzékelés észlelés, mozgásnevelés, érzelmi és szociális nevelés, a megismerő tevékenység fejlesztése, valamint a kreativitásra (művészeti) nevelés. A kötetnek ez a része a fejlesztési területek némelyikéhez tartozó óravázlatokat is bemutat. A kiegészítő terápiákat tartalmazó fejezetek olyan eljárásokat ismertetnek, melyek az egyes fejlesztési területeken végzett fejlesztő munkát kiegészítve teszik hatékonyabbá a tanulókkal való foglalkozást.

AZ FSZK MINT MÓDSZERTANI ÉS SZOLGÁLTATÓ SZERVEZET

A közszolgáltatásokhoz történő egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása

Közalapítványunk szakmai fejlesztései, szolgáltatásai során kiemelten kezeli a speciális szükségletű hallgatók tanulásának, önérvényesítésének segítségét. Több évre visszatekintő kapcsolatot tartunk fenn az Egyesült Államokban működő Rochester Institute of Technology (RIT) egyetemmel és annak a siket és nagyothalló fiatalok oktatásával foglalkozó karával a National Technical Institute for the Deaf (NTID) intézménnyel, elsősorban a felsőoktatásban tanuló siket és nagyothalló tanulókat segítő szolgáltatások magyarországi adaptálásának előkészítésére. Ezen az egyetemen a hallássérült fiatalok számára a szakképzéshez, a főiskolai és egyetemi szintű továbbtanuláshoz a hozzáférést, a lemorzsolódás megakadályozását sokféle szervezett szolgáltatás biztosítja.

A munkakapcsolat eredményeképpen dolgoztuk ki a *jegyzetelő szolgáltatást*. Ennek célja a felsőoktatási intézményekben tanuló, önálló jegyzetelésre nem, vagy csak akadályozottan képes speciális igényű (siket, nagyothalló, mozgásfogyatékos, diszlexiás, diszgráfiás stb.) diákok számára az elhangzott főbb és kiegészítő információk írásbeli rögzítésének segítése.

A felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény 61. §-ának (1) bekezdése előírja, hogy „a fogyatékossgal élő hallgató részére biztosítani kell a fogyatékossgához igazodó felkészítést és vizsgáztatást, továbbá segítséget kell nyújtani részére ahhoz, hogy teljesíteni tudja a hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségeit”. A törvény egyértelműen kimondja a felsőoktatási intézmények számára, hogy igazodjanak a fogyatékos hallgatók speciális igényeihez. Akik számára fogyatékossguknál fogva az előadások, szemináriumok figyelemmel kísérése, különösen a jegyzetelés akadályba ütközik, a segítség egyik legjobb eszköze a jegyzetelő szolgáltatás.

A szolgáltatás beindításához egyaránt szükség van személyi és tárgyi feltételek biztosítására. A jegyzetelésért felelős koordinátor kutatja fel a felsőoktatási intézményben a hallgatókat, ő az, aki regisztrálja a szolgáltatást igénylőket, és ő látja el a jegyzetelő szolgáltatás olyan mindennapi teendőit, mint a beosztás készítése, a jegyzetek minőségének ellenőrzése (BERÉNYI és mtsai, 2009). A jegyzetelést diákmunkában hallgatók végzik, a jegyzetelő képzés sikeres elvégzése után. A jegyzetelő felkészítésére közalapítványunk egy e-learning alapú képzést dolgozott ki. A képzés három modulból épül fel: az első bemutatja a

jegyzetelés lényegét, a második azt, hogyan készítsünk jó jegyzeteket, a harmadik a diákokkal és az intézmény munkatársaival történő együttműködés formáit, és a jegyzetelők etikai kódexét. A képzés a közalapítvány honlapján bárki számára elérhető, de a képzés elvégzését igazoló tanúsítvány kiadása formalizált eljárásban történik. Ennek a tanúsítványnak a birtokában lehet végezni ezt a tevékenységet. A tárgyi feltételek minimumának biztosítására is kidolgozott közalapítványunk egy ajánlást, amelyről részletesen tájékoztatjuk az érdeklődő felsőoktatási intézményeket.

A program modellezése a Debreceni Egyetem közreműködésével a 2009. március és december közötti időszakban történt. A szolgáltatást hat hallássérült hallgató vette igénybe. A jegyzetelési diákmunkára tizenöt segítő vállalkozott. A jegyzetelő programban résztvevő, fogyatékoságuk miatt eddig hátrányt szenvedő diákok benmaradási esélyei nőttek, tanulmányi átlaguk javult. A tanulmányi eredmény javulása a jegyzetelést végző diákoknál is tapasztalható volt. A szolgáltatás népszerűsége a megismerésével, általa nyújtott előnyök megtapasztalásával arányosan nőtt. A jegyzetelő szolgáltatást továbbra is biztosítja a Debreceni Egyetem, forrást saját erőből teremt rá. Az FSZK célja pedig az, hogy országszerte minél több felsőoktatási intézményben legyen hozzáférhető a szolgáltatás.

Szintén a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférést szolgálja a *Jelnyelvi tolmácsszolgálatok országos hálózata*. A Magyarországon élő jelnyelvet használó siket és nagyothalló személyek számára a szolgáltatás kiépítése 2003-ban kezdődött el. A szolgálatok nem önálló jogi személyek, az őket fenntartó szervezetek közvetlenül kapják a támogatást évről évre kiírt, változó keretösszegű forrásból, pályázati úton. A pályázatok lebonyolítását, illetve a szolgálatok szakmai, módszertani és pénzügyi működésének koordinálását kezdetől fogva az FSZK Magyar Jelnyelvi Programirodája látja el. Az egyes pályázati programok tapasztalatainak felhasználásával fokozatosan alakultak ki a jelnyelvi tolmácsszolgáltatással szemben támasztott elvárások, és a szolgálatok fenntartása során biztosítandó feltételek a „Semmit rólunk, nélkülünk!” elv alkalmazásával. A jelenleg is működő szolgáltatási modell jó alapot adott a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény megalkotásához és későbbi megvalósításához.

Jelenleg már 23 jelnyelvi tolmácsszolgálat biztosítja siket, siketvak és nagyothalló személyek részére az akadálymentes kommunikációt az országban: 19 megyei, 3 fővárosi jelnyelvi tolmácsszolgálat, továbbá egy, a siketvak személyek részére országos ellátási területen működő speciális tolmácsszolgálat által. A szolgálatok egységes szolgáltatási protokoll alapján működnek; szolgálatonként napi 4 órás ügyfélfogadással, és 24 órás készenléttel áll a hálózat az igénybe vevők rendelkezésére.

Kialakítottunk és alkalmazunk egy ellenőrzési rendszert, amelynek segítségével folyamatosan nyomon tudjuk követni az alapszolgáltatás biztosítását, továbbá azt, hogy az egyes szolgálatoknál teljesüljenek a személyi és tárgyi minimum követelmények, így garantálva a felhasználók számára az egységes minőségi szintet. A közalapítvány által fenntartott adatrögzítő rendszerben rögzítésre kerülnek a jelnyelvi tolmácsolással kapcsolatos adatok, melyekre építve lehet a fejlesztéseket alapozni, a jelnyelvi tolmácsszolgálatok működését elemezni, az érvényesülő tendenciákat jelezni.

Az utolsó két pályázati ciklus adatainak részletes feldolgozásának köszönhetően áttekinthető képet tudunk adni a szolgáltatás működéséről. A részletes elemzések közalapítványunk honlapján hozzáférhetők. A fontosabb trendeket összefoglalva, elmondható, hogy mind a megrendelések száma, mind a szolgáltatást igénybe vevők száma, mind pedig a jelnyelvi tolmácsolásra fordított idő évről évre folyamatosan emelkedik (SZABÓ és mtsai, 2009) (CSUHAI – VERŐCZEI, 2010).

- 2009 júniusa és 2010 májusa között 29493 államilag támogatott megrendelést adott le a 2317 regisztrált ügyfél, melyre összesen 38016,25 óra tolmácsolási időt fordítottak a szolgáltatók országosan. Az ezt megelőző támogatási időszakban 2122 fő 26 661 megrendelést adott le, 32 959,5 tolmácsolási időt regisztráltak.
- Közelebről megvizsgálva a tolmácsszolgálat igénybevételének jellemzőit, azt látjuk, hogy a nemek közötti arányok követik a hallássérültek ismert szociológiai összetétele szerinti 50-50 százalék körüli arányt.
- A megrendelők átlag életkora: 45,7 év. Elsőprő többségben vannak, akik csak 1-2 megrendelést adnak le évente, ők csak a legszükségesebb esetekben fordulnak jelnyelvi tolmácsoláshoz. 73 százalék körül mozog a 10 alatti rendelésszámot leadók aránya.
- Országosan a szolgáltatást igénybe vevők 76,9 százalék a siket, megyénként tekintve azonban egyes esetekben jól látható eltérések mutathatók ki. A tolmácsolási típusok elemzésekor azt láthatjuk, hogy az önálló életvitel támogatása, az egyéni igény, az egészségügy összesen az igénylések 84 százalékát adja.
- Viszonylag magas arányban, mintegy ezer alkalommal vették igénybe a jelnyelvi szolgáltatást a felsőoktatási tanórákon, de a pályázati támogatásból finanszírozott középiskolai oktatás esti és levelező tagozatán, a szakképzésben tanulók részéről beérkezett megrendelések száma is jelentősen növekedett a 2009–2010-es ciklusban.
- A működés során a felhasznált időket tekintve átlagosan az idő kétharmadát teszi ki a tényleges tolmácsolás. Az átlagtól és egymástól is azonban nagy eltéréseket mutatnak az egyes szolgáltatók adatai.

KÖZSZOLGÁLTATÁSOK FEJLESZTÉSE A FOGYATÉKOS EMBEREK MUNKAERŐ-PIACI ALKALMAZKODÓKÉPESSÉGÉNEK NÖVELÉSÉÉRT

A munkaerő-piaci alkalmazkodást segítő közszolgáltatás-fejlesztéseink közül azokat a szakmai fejlesztéseket mutatjuk be, amelyek a fogyatékos hallgatók/tanulók alkalmazkodóképességének a növeléséhez járulnak hozzá, valamint segítik sikeres munkaerő-piaci felkészülésüket. Az FSZK ezen a területen kifejlesztett programjai közül a Dobbantó projektről e tanulmány keretei között nem teszünk említést, mivel az *Új Pedagógiai Szemle* megelőző és a jelen száma több írásban is részletesen bemutatja ezt a projektünket.

A munkanélküliség szempontjából köztudottan az egyik legveszélyeztetettebb társadalmi csoport a pályakezdők köre. A speciális szakiskolák diákjai esetében a fogyatékoság

mellett halmozottan jelentkeznek egyéb hátrányok: objektív megközelítésben a szakképzettség, munkatapasztalat hiánya; szubjektív oldalról pedig az önbizalomhiány, a negatív énkép, a munkavállaláshoz nélkülözhetetlen kulcskompetenciák gyengesége, olykor hiánya.

E hátrányok kezelésének egyik módja, ha a sajátos nevelési igényű fiatalokat a szakmaszerzésre ösztönözzük, illetve ezzel egyidejűleg elkezdődik az a tudatos, célorientált, a kompetenciafejlesztéssel megtámogatott életpálya-tervezési folyamat, ami munkába állásukat segíti elő.

Az új Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2007–2010. évekre vonatkozó középtávú intézkedési terve – 1062/2007. (VIII. 7.) kormányhatározat IV./5. pontja alapján – rendelkezik arról, hogy: „...A szakképzésbe bekapcsolható fogyatékos fiatalok esetében a képzés és pályaeorientáció intézményrendszerének fejlesztésével meg kell teremteni a képzés, a rehabilitáció és a foglalkoztatás összhangját.”

Az FSZK ezt az alapelvet szem előtt tartva valósítja meg a *Kompetencia központú oktatásfejlesztés, a munkavállalásra való felkészítés egyéni programja* című – a szakértők által KOMP programnak elnevezett szakiskolai fejlesztést, amely filozófiájában és célrendszerét tekintve illeszkedik a Salva Vita Alapítvány által 1996-ban kialakított Munkahelyi Gyakorlat programhoz, továbbá megalapozza a fiatalok elhelyezkedését az alternatív munkaerő-piaci szolgáltató szervezetek támogatása révén.

ÁTKELÉS A MUNKA VILÁGÁBA, AVAGY A KOMP PROGRAM SZEREPE AZ ÉLETPÁLYA TERVEZÉSSEN

A tanulmányaikat befejező fiatalok – legyenek volt bármely iskolatípus diákjai – gyakran számolnak be arról, hogy az iskola befejezését követően nem találják helyüket a világban: már nem és még nem tartoznak egy adott helyre. Ez az érzés fokozódik akkor, ha a bizonyítvány megszerzését követően nem egy másik – már szinte megszokott követelményrendszer mellett működő – iskolában folytatódik az életút, hanem a fiatal a munkavállalás küszöbén áll.

A KOMP program törekvése, hogy az intézményekben ne a végbizonyítvány megszerzése vagy „megszereztetése” legyen az iskolavezetés, a pedagógusok, a szülők és a diákok célja, hanem a munkába állás lehetőségének tudatosítása, ennek érdekében pedig a tudatos életpálya-tervezési tevékenység megvalósítása. A tanulás és a munkavégzés közötti átkelésben, „át-kompolásban” nyújt közvetve segítséget a program (SZAUER és mtsai, 2010).

Ennek érdekében dolgoztunk ki egy, a munkavállalásra előkészítő, orientációs program-csomagot a speciális szakiskolák – és az integrációt felvállaló szakiskolák – részére, amelyet heti két tanórán dolgoznak fel a pedagógusok a tanulókkal. Az orientációs programcsomag keretében megoldandó feladatok az önismeret, a pozitív énkép és a munkavállaláshoz szükséges alapkompenciák erősítését célozzák. A program a 9. és 10. évfolyamon tanuló diákok fejlesztését vállalja fel. A 9. évfolyamon történő kipróbálás lezárult, a 2010/2011. tanévben folytatódik a munka a 10. évfolyamokon (amellett, hogy az intézmények továbbra is működtetik a programot az új 9. osztályokban). Ugyanakkor a program eddigi kipróbálása

a szakiskola valamennyi évfolyamát érintő fejlesztés kezdeteként is értelmezhető, hiszen hosszabb távon a már több szakiskola által bevezetett és sikerrel alkalmazott Munkahelyi Gyakorlat (MHGY) program előkészítését is feladatának tekinti.

A KOMP program pilot jellegű, de aktív együttműködést teremt a pályázókkal a sajátosságokhoz igazodó gyakorlat, eszköztár, folyamatfejlesztés kialakítására, kipróbálására, a reflexiók beépítésére – vezetői elkötelezettséget, nevelőtestületi nyitottságot, a változások bevezetését várva és segítve. Öt megvalósító intézményben, öt településen zajlik a modellkipróbálás:

- Martin János Szakképző Iskola, Miskolc (speciális szakiskola),
- Pattantyús Ábrahám Géza Szakképző Iskola, Sajószentpéter (integráló intézmény),
- Ganz Ábrahám és Munkácsy Mihály Szakközépiskola és Szakiskola, Zalaegerszeg (integráló intézmény),
- Montágh Imre Általános Iskola és Speciális Szakiskola, Esztergom, (speciális szakiskola),
- RIDENS Szakképző Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégium, Nyíregyháza, (speciális szakiskola).

Az együttműködés során alakuló intézményfejlesztési, intézményi és intézményközi együttműködési rendszer ösztönzi a pedagógusokat új, a tanulási környezetet és a fejlesztést elősegítő módszerek kidolgozására, eszközök fejlesztésére, azok bemutatására és átadására a programban részt vevő többi intézmény számára is, melyre jó alkalmat teremtenek a hálózati találkozók.

A speciális szakiskolák kezébe e fejlesztés által olyan eszköz adható, ami – a meglévő szolgáltatási rendszerek mellett – erősíti az intézmény szakmai és társadalmi presztízsét, kapcsolódik az iskolai kompetenciafejlesztéshez és életpálya-építési folyamathoz, emellett pedig a kapcsolatrendszert tárja szélesre – értékes partnerként odavonva a munkaerőpiac szereplőit az intézmény látókörébe.

MUNKAHELYI GYAKORLAT PROGRAM, AVAGY EGY LEHETSÉGES VÁLASZ AZ ÁTALAKULÓ MUNKÁLTATÓI ELVÁRÁSOKRA

Magyarországon az értelmi fogyatékos fiatalok oktatása alapvetően szegregáltan történik, így a tanulók nem kapnak esélyt arra, hogy szembesüljenek a felnőtt társadalom, és egyben a munkahelyek elvárásaival. A munkaadóknak sincs lehetősége megismerni a sérült emberek munkavégző képességét, adottságait, ezért leginkább elzárkóznak a foglalkoztatásuk elől. Ezt a két alapvető hiányosságot igyekszik megszüntetni az MHGY program, amely hidat képez az iskola zárt világa és a felnőtt társadalom között.

A Munkahelyi Gyakorlat program fejlesztése már nem a kísérleti fázisban tart, 1996-ban dolgozta ki és vezette be Budapesten a Salva Vita Alapítvány; jelenleg az ország 17 településén működik a program, illetve az oktatási intézmények hálózati működését a módszergazda alapítvány támogatja (BÍRÓ, PALKOVICS, 2006). A program a speciális szakiskolák értelmi

fogyatékos, jól szocializált, megfelelő munkaképességgel rendelkező tanulóit készíti fel az integrált munkavállalásra, a felnőtt életre. A gyakorlat során a tanulók heti egy alkalommal különböző nyílt munkaerő-piaci munkahelyekre járnak gyakorlatra. Az évfolyamonként két-három – nagyobb személyi erőforrás esetén több – tanulót egy iskolai segítő kíséri el a munkahelyekre, ahol két-két hónapot töltenek, majd munkahelyet váltanak. Ennek következtében az iskolai tanév végére nyolc munkahelyet, és ezzel együtt nyolc munkatípust ismernek meg a település különböző pontjain (PALKOVICS, 2007).

A program kulcselemei:

- a szakiskolás tanulók heti egy alkalommal,
- 3-4 óra időtartamban,
- 2, maximum 3 fős kiscsoportban,
- kéthavonkénti váltásban,
- mindvégig iskolai kíséző felügyelete mellett,
- egyszerű, betanított munkakörben,
- bérezés nélküli munkát végeznek.

A tanulók programba kerülését kiválasztás előzi meg. A kiválasztásban olyan iskolai szakemberek vesznek részt, akik jól ismerik a fiatalokat. A kiválasztás szempontjai a megfelelő magatartás, egészségi állapot, de kiemelt figyelmet kap a munkakészség, motiváció, érettség is. A programba való bekerülés alsó korhatára 16 év. A pedagógusok az MHGY megkezdése előtt a fiatalokat felkészítik a munkavégzésre, ami az alábbi témaköröket öleli fel: munkahelyi szabályok, elvárások, felnőtt viselkedés, kommunikáció, munka- és balesetvédelem, higiéniai ismeretek.

A program nem szakmatanuláshoz kötött, a hangsúly azon van, hogy minél szélesebb körben szerezzenek munkatapasztalatot a diákok. Képességeik alapján leginkább az egyszerű, betanított munkakörökben tudnak jól teljesíteni. A diákok által – a gyakorlati tapasztalatok alapján megerősített – betölthető munkakörök: szerszámkarbantartás, irodai-, könyvtári- és gyógyszerészeti kisegítő feladatok, raktárosi, élelmiszeripari, termék-összeállító, textil- és bőripari, faipari, építőipari, elektrotechnikai betanított, mosodai, takarítói, mezőgazdasági-kertészeti, udvaros, konyhai, állatgondozói, árufeltöltő, nyomdai-papíripari, szociális, illetve postai munkakör.

IRÁNY A MUNKA! – EGYEDÜLÁLLÓ SZAKISKOLAI SZOLGÁLTATÁS A RIDENS SZAKKÉPZŐ ISKOLÁBAN

Jelenleg az Európai Unió tagállamaiban átlagosan a fogyatékos emberek csupán egyharmada végez fizetett munkát; hazánkban ez 18-20 százalék. Annak érdekében, hogy a lisszaboni célkitűzésekben előírt, általános foglalkoztatási rátát 70 százalékra lehessen emelni – mely a Közösség gazdasági versenyképességének kulcsa –, integrálni kell a munkaerőpiacra azokat a hátrányos helyzetű, inaktív csoportokat (köztük a fogyatékos álláskeresőket), amelyek tagjai jelenleg csak nehezen találnak munkát.

A végzett diákok elhelyezkedésének segítségét tűzi ki fő céljaként a Közalapítvány azon programja, amely a RIDENS Szakképző Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégiumban valósul meg. A program keretében kísérleti jelleggel két helyszínen – Nyíregyházán és Balassagyarmaton – zajlott a pedagógusok felkészítése a szolgáltatás nyújtására, majd ezt követően történt a tanulók átvezetése a szakképző intézményből a munkaerőpiacra. A kísérleti évet követően a mostani fejlesztési szakasz feladata a szolgáltatási modell kialakítása, amely lehetővé teszi a szolgáltatás terjesztését.

A szolgáltatási modell jelentősége többirányú:

- Lehetőséget teremt arra, hogy a Támogatott Foglalkoztatás szolgáltatás keretein túllépve kialakuljon egy olyan modell, ami az alternatív munkaerő-piaci szolgáltatásokat közelíti egymáshoz és kialakul az iskolai alternatív munkaerő-piaci szolgáltatás modellje. Hangsúlyozni szükséges, hogy ez nem egy különálló új típusú szolgáltatás, hanem komplex ötvözete a mai hazai gyakorlatnak.
- Lehetőséget teremt egy következő fejlesztési körben a sztenderdizációra, ezáltal biztosítva a szolgáltatás minőségét.
- Lehetőséget teremt a modell terjesztésére további speciális szakiskolák részére.

A fejlesztés továbbá szorosan illeszkedik a KOMP program – MHGY program – iskolai alternatív munkaerő-piaci szolgáltatás életpálya-tervezési ívébe azáltal, hogy épít több, már megvalósult fejlesztés eredményeként létrejött szolgáltatás összeillesztésének lehetőségére, ezzel biztosítva a képzés, a rehabilitáció és a foglalkoztatás összhangját.

A program két tevékenységi körben határozható meg: az iskolai tevékenység, valamint a monitoring és szakmai fejlesztési tevékenység.

Az iskolai tevékenység keretében az alábbi résztvékenységek valósulnak meg:

- szolgáltatási team kialakítása,
- szolgáltatási terv elkészítése,
- programba vonás előkészítése és megvalósítása,
- bevont tanulók/ fiatalok egyéni és/vagy csoportos felmérése,
- bevont tanulók/ fiatalok egyéni és/vagy csoportos felkészítése a munkavállalásra,
- kapcsolatépítés munkaerő-piaci szereplőkkel,
- munkakipróbálás, munkahelyi gyakorlat szerzés biztosítása,
- munkahely felkészítése,
- munkaközvetítés,
- betanítás, beillesztés,
- nyomkövetés.

A monitoring és szakmai fejlesztési tevékenység keretében megvalósuló résztvékenységek:

- a monitoringot és szakmai szolgáltatást végző szervezet pályázattal történő kiválasztása,
- a projektidőszak alatt legalább 10 alkalommal helyszíni monitorozás biztosítása,
- a monitorozás tapasztalatait figyelembe véve szakmai támogatás biztosítása az iskolának,

- a projektidőszak alatt legalább öt alkalommal szakmai-fejlesztési kerekasztalon való részvétel,
- szolgáltatási modell kialakítása.

A projekt zárásaként terjesztési terv készül, melyet a Közalapítvány szakmai koordinálása mellett készít el az iskola és a monitoring szervezet. Hazai tekintetben 101 speciális szakiskola tekinthető potenciális befogadó körnek, továbbá a szakiskolák közül az integrációt felvállaló intézmények kerülhetnek a látókörbe.

ÁTFOGÓ INNOVÁCIÓK GENERÁLÁSA ADOTT FOGYATÉKOS CSOPORT ÉLETMINŐSÉGÉNEK JAVÍTÁSÁÉRT

Az Autizmus Szakmai Műhely kialakítása és működtetése az Országos Autizmus Stratégia megvalósításához kapcsolódó, az FSZK és Autisták Országos Szövetsége által kezdeményezett fejlesztés. A stratégia – középtávú intézményfejlesztési koncepció a 2008–2013 időszakra – átfogó és széles körű szakértői munkát, valamint társadalmi egyeztetést követően 2008 júliusában készült el.

A dokumentum középtávú, részletes fejlesztési és intézkedési tervet tartalmaz az autista emberek ellátásának minden területére vonatkozóan (szűrés, diagnosztika, szakemberképzés, oktatás, fejlesztés, foglalkoztatás, felnőttképzés, családtámogatás, ismeretterjesztés). Az egyes területeket érintő fejlesztés és intézkedési terv kidolgozásának és megvalósításának koordinálását végzi a műhely, melynek feladata középtávra, öt évre szól, feladatainak elvégzését követően munkáját egy Országos Módszertani Központnak, illetve országos regionális hálózatnak adja át.

A stratégia komplex megközelítésének megfelelően, a fejlesztéssel igyekeztünk egyaránt megcélózni az autista személyeket és családjaikat, valamint az ellátásban közvetlenül és közvetve résztvevő szakembereket és a szélesebb társadalmat is.

A program keretében a közalapítvány feladata lett egyrészt egy autizmus-specifikus konszenzusos minőségirányítási rendszer kialakítása, illetve a műhely létrehozása, működtetése, melynek irányítására Autizmus Stratégiai Munkacsoportot állítottunk fel.

Emellett az egyes szakmai területekhez kapcsolódó feladatok megvalósítására szakértői munkacsoportokat szerveztünk. A szakértők az adott szakterületen magasan képzett, gyakorlott szakemberek, akik a szakma több területét is képviselik egy-egy munkacsoportban (gyógypedagógia, pszichológia, gyermekpszichiátria, foglalkoztatás, minőségirányítás, kommunikáció, jog, információtechnológia). A munkacsoportok többségében érintett szülők is részt vettek, valamint az Autizmus Stratégiai Munkacsoport tagjai is jelen voltak.

A konkrét feladatokat/fejlesztéseket/követelményrendszereket modellként leíró munkacsoportok a következők voltak:

- A stratégia megvalósításának és működtetésének minőségirányítási alapjainak, keretrendszerének kidolgozása.
- A minőségirányítási rendszer egyaránt támogatja a fejlesztések hatékonyságát és hatásosságát.

- Az autista személyeket kísérő, az intézmények közötti átvezetést biztosító életút dokumentációs rendszer kidolgozása.
- Az autizmus egy életre szóló fejlődési zavar, a segítségnyújtást hatékonyan támogatná egy, az egyes életszakaszokat és az egyes ellátási területeket összekötő, átfogó, egységes dokumentációs rendszer.
- A szülők és családok megsegítését, tájékoztatását, bevonását támogató protokoll kidolgozása.
- Autizmus-specifikus szakértői lista kritériumrendszerének kidolgozása.
- Folyamatosan, és az elkövetkező időszakban, a stratégia megvalósítási szakaszában egyre kiterjedtebben lesz szükség autizmusban képzett, tapasztalt szakértőkre, mely kör bővítése indokolt.
- Kommunikációs koncepció kidolgozása.
- A kommunikációs koncepció a stratégiában megfogalmazott célok hatékony megvalósítását elősegítő tájékoztatási tevékenység rendszerbe foglalására vállalkozik.
- Szülői önképző távoktatási program.
- A műhely keretében a távoktatásban és az autizmusban jártas szakértők az autista kisgyermeket (2–7 éves korig) nevelő szülők támogatására és önképzésére alkalmas e-learning tananyag részletes tematikájának a kidolgozására vállalkoztak.
- Az Autism Europe IX. Nemzetközi Konferenciája (Catania).
- Az Autizmus Szakmai Műhely munkája, a minőség biztosítására vonatkozó program egyedülálló a térségben, ezért a Stratégiai Munkacsoport ennek bemutatását vállalta ezen a rendezvényen.
- TTAP vizsgáló eljárás magyarítási jogának megvásárlása.
- A Magyarországon hiánypótló, az iskolai és felnőttkori átvezetésekben és erre való felkészülésben nélkülözhetetlen felmérő eszköz magyar nyelven történő terjesztéséről és sokszorosításáról megkezdjük az egyeztetéseket.
- Filmforgatókönyvek.
Célunk, hogy az autizmus jelenséget több oldalról közelítsük meg, de legfőbb törekvésünk, hogy a nevelési nehézségek mellett az egyéni sorsokon keresztül megmutathatóvá váljon a fejlesztés iránya és eredménye. A filmsorozat minden epizódja egy, az autizmusra jellemző eltérésre, sajátosságra és problémakörre reflektál.
- Könyvcsomag.
Az autista emberek mindennapi ellátásában dolgozó pedagógusok/integráló és speciális intézmények számára újonnan megjelent és munkájukat gyakorlati módon segítő könyvcsomagot állított össze és terjesztett a közalapítvány.
- Roadshow.
Az Autisták Országos Szövetségével együtt az ország öt különböző pontján mutatuk be azokat a fejlesztéseket, melyeket a szakértői bázissal együtt hoztunk létre a program ideje alatt.

ÖSSZEGZÉSKÉNT

A tanulmányban bemutatott fejlesztések nem valósulhatnak meg azok nélkül a szektorközi együttműködések nélkül, amelyek partnereik között tudhatják a fogyatékos embereket és érdekvédelmi szervezeteiket, a szakterület különféle szakmai szolgáltatóit, valamint az illetékes hatóságok szakembereit és szakmapolitikusait.

Fontosnak tartjuk itt kiemelni, hogy a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, az ESZA Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., a Norvég Civil Támogatási Alap és a Tempus Közalapítvány támogatása nélkül mindezek az innovációk nem jöhettek volna létre az elmúlt évtized során.

IRODALOM

- BARROSO, J. M. (2010): *EUROPE 2020 – A strategy for sustainable growth and jobs*. Contribution from the President of the European Commission to the informal meeting of Heads of State and Government of 11 February 2010. European Commission, Brussels.
- BERÉNYI A. – JUHÁSZ P. – FODOR – GÁL V. – MÓZES B. (2009): „A 1812 Rochester program – modellkísérlet” című program értékelő záró tanulmánya. Ajánlás a jegyzetelő szolgáltatás felsőfokú oktatási intézményekben történő biztosítására. FSZK, Budapest.
- BÍRÓ VERONIKA – PALKOVICS ROZÁLIA NATÁLIA (2006): „Hatás-vadászat” A Munkahelyi Gyakorlat hatásvizsgálata. Salva Vita Alapítvány, Budapest.
- CSUHAI S. – HENGER K. – MONGYI P. – PERLUSZ A. (2009): „Siket gyermekek kétnyelvű oktatásának lehetőségei és korlátai” című kutatás eredményei. Zárótanulmány. FSZK, Budapest.
- CSUHAI S. – VERŐCZEI J. (2010): *Jelnyelvi tolmácsszolgáltatás igénybevételi adatainak elemzése a 2009. június 01. és 2010. május 31. közötti időszakra vonatkozóan*. FSZK, Budapest.
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Situation of disabled people in the European Union: the European Action Plan 2008-2009*, Brussels, 26.11.2007COM(2007) 738 final
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: *Communication to the Spring European Council – Working together for growth and jobs A new start for the Lisbon Strategy*. Brussels, 02.02.2005, COM (2005) 24, 2005.
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Common Actions for Growth and Employment- The Community Lisbon Programme*. Brussels, 20.7.2005.
- ENSZ: *A Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv*. New York, 2006.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG: *Bizottsági munkadokumentum – Konzultáció a jövőbeni „EU 2020” stratégiáról*. Brüsszel, 2009.11.24. COM(2009)647 végleges. European Commission, Brussels, 2009.
- EURÓPA TANÁCS: *ResAP(2001)1 Határozat az Egyetemes Tervezés alapelveinek az épített környezettel és annak alakításával foglalkozó valamennyi szakma képzési tervébe történő bevezetéséről*. Council of Europe, Strassbourg, 2001.
- EUROPEAN DISABILITY FORUM: *Proposal for a European Pact on Disability*. EDF, Brussels, 2009.
- FSZK: *Az FSZK Kuratóriuma és Titkársága által meghatározott jövőkép megvalósítását segítő szakmai fejlesztési koncepció a 2010-2012 időszakra*. FSZK, Budapest, 2010.

- FSZK: *Járhat ő is iskolába! Nyertes pályázóink tapasztalatai a fejlesztő iskolai oktatás elindításáról (2005-2006).* ISBN: 978-963-87899-4-5, FSZK, Budapest, 2008.
- FSZK: *Ő-szintén. Szülők és szülősegítő szolgáltatások szervezőinek tapasztalatai.* ISBN: 978-963-87899-3-8, FSZK, Budapest, 2008.
- FSZK: *TÁMOP 5.4.5 „A fizikai és info-kommunikációs akadálymentesítés szakmai hátterének kialakítása” című kiemelt tervezési felhívása, a benyújtott projektdokumentáció.* FSZK, Budapest, 2007.
- FSZK: *TÁMOP 5.4.5 „A fizikai és info-kommunikációs akadálymentesítés szakmai hátterének kialakítása” című kiemelt projekt, képzési katalógus.* FSZK, Budapest, 2010.
- FSZK: *TÁMOP 5.4.5 „A fizikai és info-kommunikációs akadálymentesítés szakmai hátterének kialakítása” című kiemelt projekt záró kiadványa.* FSZK, Budapest, 2010.
- KEREKI JUDIT – LANNERT JUDIT (2009): *A korai intervenció intézményrendszer hazai működése. Kutatási zárójelentés.* Társi – Tudok Tudásmenedzsment és Oktató Kutató Központ Zrt., Budapest.
- PALKOVICS ROZÁLIA NATÁLIA (2007): *Munkahelyi Gyakorlat Módszertani Kézikönyv – Értelmileg akadályozott tanulók munkavállalását elősegítő komplex program.* ISBN 978-936-87614-0-8, Salva Vita Alapítvány – Fekete Sas Kiadó, Budapest.
- PANDULA ANDRÁS: *Az Egyetemes Tervezés. Tervezési stratégia a társadalmi részvétel és egyenlő jogok biztosítására.* Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 2006.
- PANDULA ANDRÁS (SZERK): *SEGÉDLET a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtéséhez – Komplex akadálymentesítés.* ISBN 978-963-87899-7-6, FSZK, Budapest, 2009.
- SZABÓ ATTILA – KOVÁCS ÁRPÁD – VELENCZEI ATTILA (2009): *Jelnyelvi tolmácsszolgáltatás támogatása 2008. II. félévétől 2009. I. félévéig terjedő időszakra” pályázati program a számok tükrében.* FSZK, Budapest.
- SZAUER CSILLA – SCHÜTTLER VERA – SCHMITSEK SZILVIA – FEHÉR ILDIKÓ: *Az EU 2020 stratégia és a fogyatékos emberek számára hozzáférhető szakiskolai innovációk Magyarországon.* *Gyógynevelési Szemle*, 2010 – XXXVIII. évfolyam, 3. szám, 204–215 o.